

RÓWNOŚĆ

Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej

Sprawozdanie podsumowujące

FRA

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS

Niniejsze sprawozdanie dotyczy kwestii związanych z prawami dziecka (art. 24) ujętymi w rozdziale III („Równość”) Karty praw podstawowych Unii Europejskiej.

**Europe Direct to serwis, który pomoże Państwu
znaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące Unii Europejskiej**

Numer bezpłatny infolinii (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Niektórzy operatorzy telefonii komórkowej nie udostępniają połączeń z numerami 00 800 lub pobierają za nie opłaty.

Zdjęcia (okładka i wewnątrz): iStockphoto

Więcej informacji o Unii Europejskiej można znaleźć w portalu Europa (<http://europa.eu>).

FRA - Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wiedeń – Austria
Tel.: +43 (0)1 580 30 - 0 – Fax: +43 (0)1 580 30 - 691
Email: info@fra.europa.eu – fra.europa.eu

Dane katalogowe znajdują się na końcu niniejszej publikacji.

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2011

ISBN 978-92-9192-763-0
doi:10.2811/55926

© Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej , 2011
Powielanie materiałów dozwolone pod warunkiem podania źródła, o ile nie służy do celów handlowych.

Printed in Luxembourg

WYDRUKOWANO NA PAPIERZE BIELONYM BEZ CHLORU (TCF)

Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej

Sprawozdanie podsumowujące

Słowo wstępne

Poszanowanie, ochrona, wspieranie i realizacja praw dziecka stanowią jeden z podstawowych priorytetów Unii Europejskiej. Artykuł 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej zawiera zasadę, że we wszystkich działaniach dotyczących dzieci należy uwzględnić przede wszystkim najlepszy interes dziecka i że dzieci mają prawo do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra.

Przybywające do Unii Europejskiej co roku tysiące dzieci będące obywatelami państw trzecich lub bezpaństwowcami i często ubiegające się o azyl, oddzielone od rodziców czy opiekunów prawnych bądź zwyczajowych, stanowią poważne wyzwanie dla instytucji unijnych oraz władz państw członkowskich UE, które na mocy Karty praw podstawowych Unii Europejskiej i Konwencji ONZ o prawach dziecka obowiązane są do zapewniania dzieciom opieki i ochrony.

Te odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl uciekły ze swoich krajów pochodzenia wskutek wojny lub w obawie przed prześladowaniami, lub też pragnąc schronić się przed nadużyciami lub skrajnym ubóstwem. Bywają one również ofiarami handlu ludźmi w celu wykorzystania seksualnego lub jako siła robocza. Zdarza się, że podróż rozpoczęły samotnie, mogły też zostać oddzielone od rodziny w drodze. Niepewna sytuacja tych dzieci powoduje, że są one szczególnie narażone na niebezpieczeństwo pogwałcenia przysługujących im praw człowieka, dlatego też – biorąc pod uwagę znaczne niebezpieczeństwo, z jakim się stykają – kwestia ich ochrony nabiera kluczowego znaczenia.

Większość tych dzieci to chłopcy powyżej 14. roku życia, z różnych grup etnicznych, kulturowych, religijnych i społecznych, pochodzący głównie z Afganistanu, Somalii, Angoli, Demokratycznej Republiki Konga, Erytrei i Iraku. Według Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) w 2009 r. ponad 15 000 dzieci bez opieki i odseparowanych od rodziców ubiegało się o azyl w państwach UE, Norwegii i Szwajcarii.

W grudniu 2009 r. Rada Europejska, uznając wagę tego problemu, wskazała w programie sztokholmskim, że „potrzeby w zakresie ochrony międzynarodowej oraz kwestie związane z przyjmowaniem małoletnich bez opieki powinny być traktowane priorytetowo”. W tej sytuacji Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) przeprowadziła badanie warunków życia i doświadczeń związanych z procedurami prawnymi odseparowanych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl, przeprowadzając bezpośrednio z nimi oraz z osobami dorosłymi odpowiedzialnymi za opiekę nad nimi wywiady w 12 państwach członkowskich UE.

Badanie to uzupełnia inne sprawozdanie FRA, dotyczące handlu dziećmi w UE, opublikowane w 2009 r. Przy jego przygotowywaniu wykorzystano wskaźniki praw dziecka stworzone przez FRA. Wskaźniki zwracają uwagę na konieczność przypisania większego znaczenia ochronie oddzielonych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl i opiece nad nimi, zgodnie z zasadą działania w najlepszym interesie dziecka.

Badanie pokazało, że wiele praw takich dzieci częstokroć nie ma jasnego odzwierciedlenia w przepisach prawnych UE i że często nie są one realizowane. Dzieci te znajdują się pod opieką państwa, jednakże często przebywają w miejscach nieodpowiednich dla nich – czasami w ośrodkach detencyjnych lub miejscach o surowych ograniczeniach w poruszaniu się, nawet jeśli nie popełniły przestępstwa; nie zawsze otrzymują niezbędną opiekę medyczną i nie zawsze mają dostęp do odpowiednich dla nich szkoleń i kształcenia; czasem nie respektuje się ich potrzeb religijnych; bywają ofiarami dyskryminacji lub niewłaściwego traktowania, mając niewielkie możliwości dochodzenia swoich praw. Częstokroć nie są w wystarczającym stopniu informowane o przysługujących im procedurach prawnych i możliwościach o kluczowym znaczeniu dla ich przyszłości. Często nie uwzględnia się ich opinii, zaś ich przyszłość zależy od decyzji podejmowanych nierzadko po długotrwałych i uciążliwych procedurach, które powodują, że dzieci czują się pozbawione bezpieczeństwa i ochrony.

Odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl nie są obecnie objęte pełną ochroną w Unii Europejskiej. Dlatego też należy w odpowiedni sposób wdrożyć stosowne przepisy Konwencji ONZ o prawach dziecka i Komentarzy ogólnych Komitetu Praw Dziecka. Jak zaznaczono w programie sztokholmskim, „prawa dziecka [...] muszą być systematycznie i strategicznie uwzględniane z myślą o zapewnieniu zintegrowanego podejścia”.

W świetle trwających w różnych częściach świata konfliktów i utrzymującego się światowego kryzysu gospodarczego można racjonalnie zakładać, że liczba odseparowanych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl będzie rosła.

Wyzwaniem dla Unii Europejskiej i jej państw członkowskich będzie skuteczne zajęcie się tymi kwestiami, z pełnym poszanowaniem praw podstawowych i działając w najlepszym interesie dziecka.

Zgodnie z programem sztokholmskim prawa dziecka muszą być uwzględniane systematycznie i strategicznie w celu zapewnienia zintegrowanego podejścia. Nie można opóźniać skutecznego zajęcia się ochroną na poziomie UE odseparowanych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl. Dlatego też kluczowe znaczenie ma jak najszybsze wzmocnienie współpracy pomiędzy państwami członkowskimi, zachęcanie do wymiany informacji i dobrych praktyk oraz wdrażanie istniejących instrumentów ochrony. W tym kontekście należy jak najszybciej przyjąć plan działania w zakresie małoletnich bez opieki, zakładający skuteczną ochronę odseparowanych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl.

Morten Kjærum
Dyrektor

Spis treści

SŁOWO WSTĘPNE	3
WPROWADZENIE	7
KONTEKST SPRAWOZDANIA.....	9
OBOWIĄZEK OTOCZENIA DZIECKA OPIEKĄ.....	11
1 WARUNKI ŻYCIA.....	13
1.1 Zakwaterowanie i wyżywienie	13
1.2 Religia	15
1.3 Rekreacja i czas wolny	15
1.4 Pracownicy socjalni	16
1.5 Opieka zdrowotna	17
1.6 Edukacja	18
1.7 Interakcje społeczne	20
1.8 Dyskryminacja i inne formy złego traktowania	21
2 PROCEDURY I KWESTIE PRAWNE.....	25
2.1 Kuratela i reprezentacja prawna	26
2.2 Szacowanie wieku w celu zakwalifikowania osoby jako „dziecko”	27
2.3 Poszukiwanie członków rodzin i łączenie rodzin	29
2.4 Procedura azyłowa.....	31
2.5 Zatrzymanie	33
UWAGI KOŃCOWE	35

KARTA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ

Artykuł 24

Prawa dziecka

1. Dzieci mają prawo do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra. Mogą one swobodnie wyrażać swoje poglądy. Poglądy te są brane pod uwagę w sprawach, które ich dotyczą, stosownie do ich wieku i stopnia dojrzałości.
2. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, zarówno podejmowanych przez władze publiczne, jak i instytucje prywatne, należy przede wszystkim uwzględnić najlepszy interes dziecka.
3. Każde dziecko ma prawo do utrzymywania stałego, osobistego związku i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z jego interesami.

Wprowadzenie

Poszanowanie, ochrona, wspieranie i realizacja praw dziecka stanowią jeden z podstawowych priorytetów Unii Europejskiej. Zgodnie z art. 3 Traktatu o Unii Europejskiej Unia wspiera ochronę praw dziecka. Artykuł 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, poświęcony prawom dziecka, stanowi, że „dzieci mają prawo do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra”, z zastrzeżeniem, że „we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, zarówno podejmowanych przez władze publiczne, jak i instytucje prawne, należy przede wszystkim uwzględnić najlepszy interes dziecka”.

Grupę podwyższonego ryzyka stanowią te dzieci, które zostały odseparowane od swoich rodziców lub swoich prawnych bądź zwyczajowych głównych opiekunów. Wśród dzieci odseparowanych od swoich rodziców w jeszcze gorszej sytuacji są dzieci przebywające poza krajem swojego obywatelstwa. Opuściły one swoje kraje pochodzenia z różnych powodów, takich jak wojna, obawa przed prześladowaniem lub konieczność ucieczki od środowisk patologicznych bądź skrajnego ubóstwa. Często są one obiektem handlu w celu wykorzystania seksualnego bądź w charakterze siły roboczej. Według danych Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR), w 2009 r. o azyl w Unii Europejskiej, Norwegii i Szwajcarii ubiegało się ponad 15 000 dzieci pozbawionych opieki i odseparowanych od rodziców. Wobec swojej niepewnej sytuacji dzieci takie są szczególnie narażone na ryzyko pogwałcenia przysługujących im praw człowieka. W związku z tym kwestia ich ochrony nabiera kluczowego znaczenia, biorąc pod uwagę wysokie zagrożenia, na jakie są narażone.

W rezolucji z 25 listopada 2009 r. w sprawie programu sztokholmskiego Parlament Europejski uznaje za

istotne, by wszystkie środki UE zakładały wspieranie i poszanowanie praw dziecka zapisanych w Konwencji o prawach dziecka ONZ i uwzględnionych w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej, oraz wzywa do wzmoczonych działań UE w zakresie ochrony dziecka. Parlament dostrzega w szczególności nagłą potrzebę rozwiązania problemu ochrony dzieci pozbawionych opieki i dzieci odseparowanych od rodziców, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń, na jakie są one narażone. W związku z tym Parlament wzywa państwa członkowskie, aby w ramach unijnej polityki w zakresie azylu, migracji i handlu ludźmi zagwarantowały traktowanie dzieci głównie i przede wszystkim jak dzieci, oraz aby mogły one korzystać bez dyskryminacji ze swoich praw, zwłaszcza z prawa do łączenia rodzin.

W przyjętym ostatnio programie sztokholmskim Rada Europejska wyraźnie stwierdziła, że:

“Prawa dziecka, tj. zasada najlepszego interesu dziecka, czyli prawo dziecka do życia, przetrwania i rozwoju, niedyskryminacji i poszanowania prawa dzieci do wyrażania opinii oraz rzeczywistego bycia wysłuchanymi we wszystkich kwestiach ich dotyczących stosownie do ich wieku i poziomu rozwoju, proklamowane w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej i Konwencji ONZ o prawach dziecka, dotyczą wszystkich polityk Unii. Muszą być one systematycznie i strategicznie uwzględniane z myślą o zapewnieniu zintegrowanego podejścia. [...] Rada Europejska apeluje do Komisji [...], by określiła środki, mające chronić i propagować prawa dziecka. Szczególną uwagę należy poświęcić dzieciom znajdującym się w wyjątkowo trudnej sytuacji, zwłaszcza dzieciom, które padły ofiarą wykorzystywania seksualnego i niegodziwego traktowania w celach seksualnych, jak i dzieciom będącym ofiarami handlu ludźmi

oraz małoletnim bez opieki w kontekście unijnej polityki migracyjnej.

[...] Wzmocnienie kontroli granicznych nie powinno utrudniać dostępu do systemów ochrony osobom uprawnionym do korzystania z nich, w szczególności słabszym osobom i grupom społecznym. W tym kontekście znaczenie priorytetowe zostanie nadane potrzebom zapewnienia ochrony międzynarodowej małoletnim pozbawionym opieki oraz kwestiom związanym z ich przyjmowaniem”.

Rada Europejska, uznając, że dzieci z państw trzecich pozbawione opieki stanowią szczególnie podatną na zagrożenia grupę, określiła ponadto szereg obszarów „wymagających szczególnej uwagi”, takich jak: wymiana informacji i najlepszych praktyk, przemyt małoletnich, współpraca z państwami pochodzenia, kwestie szacowania wieku, ustalania tożsamości i odnajdywania rodziny oraz potrzeba zwrócenia szczególnej uwagi na małoletnich pozbawionych opieki w kontekście zwalczania handlu ludźmi.

Komisja ogłosiła, że wkrótce opublikuje Plan działania w zakresie małoletnich bez opieki (2010-2014).

Kontekst sprawozdania

W marcu 2009 r. FRA opublikowała sprawozdanie na temat wskaźników ochrony, poszanowania i wspierania praw dziecka w UE. Podstawowe obszary, których dotyczą wskaźniki, to: „środowisko rodzinne i opieka zastępcza”, „ochrona przed wykorzystywaniem i przemocą”, „właściwy standard życia” oraz „edukacja, obywatelstwo i działalność kulturalna”. W pierwszym z powyższych podstawowych obszarów szczególną grupę wskaźników poświęcono „prawom i dobru dzieci odseparowanych od rodziców z powodu migracji”. W sprawozdaniu podkreślono, że dzięki zastosowaniu wskaźników do zgromadzenia danych podstawowych dla tej grupy wskaźników „odpowiednie międzypaństwowe jakościowe badanie uczestniczące ukierunkowane na dzieci dostarczyłoby informacji i zapewniłoby udział dzieci w gromadzeniu odpowiednich danych, zwłaszcza na temat dzieci odseparowanych od rodziców”.

W związku z tym FRA jeszcze w tym samym roku zaplanowała i zapoczątkowała badania terenowe, których przeprowadzenie zlecono Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM), oparte na częściowo strukturyzowanych indywidualnych wywiadach z 336 dziećmi odseparowanymi od rodziców oraz z 302 dorosłymi odpowiedzialnymi za dzieci, pomagającymi im i pracującymi z nimi w 12 krajach członkowskich UE: w Austrii, Belgii, na Cyprze, we Francji, na Węgrzech, we Włoszech, na Malcie, w Holandii, Polsce, Hiszpanii, Szwecji i Wielkiej Brytanii. Kraje te stanowią próbkę zróżnicowaną pod względem czynników, takich jak lokalizacja geograficzna, właściwości socjoekonomiczne, wielkość i czas trwania członkostwa w UE. Dzieci, z którymi przeprowadzano wywiady, miały przeważnie ukończone 14 lat i stanowiły próbkę zróżnicowaną pod względem kraju pochodzenia, okresu, w jakim objęte były nadzorem

państwa przyjmującego, płci i statusu prawnego. Badanie objęło dwie główne dziedziny – warunki życia oraz procedury i kwestie prawne. Zaznaczyć należy, że celem badania nie było zbadanie kwestii szczególnie delikatnych, takich jak złe traktowanie przez urzędników; niewiele dzieci i dorosłych poruszało te sprawy.

Niniejszy dokument zawiera streszczenie mającego ukazać się wkrótce pełnego sprawozdania, w którym przedstawione zostaną szczegółowe wnioski odnoszące się do konkretnych państw członkowskich UE objętych badaniem. W sprawozdaniu tym przedstawione zostaną również pokrótce odpowiednie postanowienia Konwencji o prawach dziecka i Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, a także elementy legislacji UE dotyczącej azylu, imigracji i łączenia rodzin.

Sprawozdanie FRA „Separated, asylum-seeking children in European Union Member States” [Dzieci odseparowane od rodziców ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej] oraz badanie uzupełniające Europejskiej Sieci Migracyjnej (ESM) zatytułowane „Polityki dotyczące przyjmowania, powrotu oraz integracji małoletnich cudzoziemców bez opieki oraz ich liczba” dostarczą przydatnych informacji na potrzeby spodziewanego komunikatu Komisji „Plan działania w zakresie małoletnich bez opieki (2010-2014)”. Badanie ESM porusza problemy prawne i związane z polityką (np. kwestie motywacji wjazdu do UE, procedury wjazdu, rozwiązania z zakresu przyjmowania, obejmujące praktyki integracji, zatrzymania i powrotu, statystyki i zidentyfikowane najlepsze praktyki), natomiast sprawozdanie FRA zawiera analizę sytuacji faktycznej w 12 państwach członkowskich, przeprowadzoną przy pomocy badania uczestniczącego zorientowanego na dzieci.

Sprawozdanie FRA opiera się na zapisie art. 12 Konwencji o prawach dziecka, który przewiduje uczestnictwo dzieci w podejmowaniu decyzji, które ich dotyczą. Sprawozdanie FRA wraz z badaniem ESM wypełni istotną lukę w wiedzy i wniesie wartość dodaną wspomagającą formułowanie na bieżąco polityki na szczeblu UE w odniesieniu do ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców.

Obowiązek otoczenia dziecka opieką

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 20

1. Dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego lub gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa.
2. Państwa-Strony zgodnie ze swym prawem wewnętrznym zapewnią takiemu dziecku opiekę zastępczą.
3. Tego rodzaju opieka może obejmować, między innymi, umieszczenie w rodzinie zastępczej, Kafala w prawie islamskim, adopcję lub – gdy jest to niezbędne – umieszczenie w odpowiedniej instytucji powołanej do opieki nad dziećmi. Przy wyborze odpowiednich rozwiązań należy w sposób właściwy uwzględnić wskazania w zachowaniu ciągłości w wychowaniu dziecka oraz jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej.

Zapis konwencji zobowiązujący państwo do otoczenia dzieci odseparowanych od rodziców opieką stanowi wezwanie do udzielenia specjalnej ochrony i pomocy, a także do zapewnienia opieki zastępczej. Konwencja pozostawia państwom duży zakres swobody uznania przy wyborze rozwiązań, wymaga jednak, aby brały one pod uwagę znaczenie ciągłości w wychowaniu dziecka oraz jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej. W art. 39 Konwencji o prawach dziecka zwrócono szczególną uwagę na dzieci, które padły ofiarą jakiegokolwiek formy zaniedbania; zapis tego artykułu stanowi, że „rehabilitacja czy reintegracja przebiegać będzie w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności dziecka”.

Na szczeblu UE nie ma obecnie spójnych ram prawnych, regulujących kwestie zaspokajania potrzeb ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej oraz instrumenty prawne UE stosowane w obszarze imigracji i azylu oraz łączenia rodzin stanowią jednak podstawowy zbiór przepisów prawnych obowiązujących wszystkie państwa członkowskie UE, które mają do czynienia ze sprawami związanymi z „obowiązkiem otoczenia opieką” odseparowanych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl w ramach regulacji prawnych UE. Normy te stanowią pierwszy krok do opracowania na szczeblu UE bardziej wszechstronnych sposobów reagowania na problemy, z jakimi zmagają się odseparowane od rodziców dzieci ubiegające się o azyl.

Podstawowy problem tkwi jednak w tym, że prawo do pozostawania w państwie członkowskim w sposób wyraźny przysługuje osobom małoletnim bez opieki, które ubiegają się o azyl (art. 7 dyrektywy w sprawie procedur azylowych¹). Artykuł 4 dyrektywy w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich zawiera zasadę non-refoulement, jednak w prawie UE nie ma jasnych wytycznych dotyczących sposobu, w jaki w praktyce należy realizować „obowiązek otoczenia opieką” odseparowanych od rodziców dzieci z państw trzecich, które nie ubiegają się o ochronę międzynarodową.

¹ Dyrektywa Rady 2005/85/WE z dnia 1 grudnia 2005 r. w sprawie ustanowienia minimalnych norm dotyczących procedur nadawania i cofania statusu uchodźcy w Państwach Członkowskich, Dz.U. L 326 z 13.12.2005, s. 13-34.

1

Warunki życia

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 27

1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu.

[...]

1.1. Zakwaterowanie i wyżywienie

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 18

[...]

2. W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej konwencji Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

[...]

W trakcie badania wyróżniono kilka szczególnie ważnych kwestii związanych z zakwaterowaniem dzieci odseparowanych od rodziców. Zarówno dzieci, jak i dorośli podkreślali je jako sprawy, na które trzeba zwrócić szczególną uwagę. Kwestie te to miejsce zakwaterowania, jego lokalizacja, czystość i warunki sanitarne, a także rodzaj, ilość żywności i wydawanie

posiłków oraz stopień ograniczenia możliwości swobodnego przemieszczania się².

Przepisy prawne UE odnoszą się do różnych form zakwaterowania małoletnich. Dla przykładu art. 30 dyrektywy w sprawie kwalifikowania³ i art. 19 dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania⁴ wymagają, aby osoby małoletnie pozbawione opieki były umieszczane z pełnoletnimi krewnymi, w rodzinie zastępczej, w ośrodkach specjalizujących się w zakwaterowaniu małoletnich lub w innych miejscach zakwaterowania odpowiednich dla małoletnich, a także aby zmiany ich miejsca zamieszkania ograniczone były do minimum. Dyrektywa w sprawie kwalifikowania stanowi ponadto, że muszą być brane pod uwagę opinie dzieci bez opieki dotyczące wyboru miejsca zakwaterowania (art. 30), a beneficjenci statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej muszą mieć dostęp do zakwaterowania na takich samych zasadach, co inni obywatele państw trzecich legalnie przebywający na ich terytoriach (art. 31). Również dyrektywa w sprawie warunków przyjmowania (art. 13) wymaga, aby państwa członkowskie udostępniły wnioskodawcom materialne warunki przyjmowania w celu zapewnienia poziomu życia odpowiedniego dla stanu zdrowia wnioskodawców oraz utrzymania.

- 2 Ośrodki zakwaterowania w państwach członkowskich stosują różne zasady dotyczące swobody przemieszczania się dzieci – jedne pozwalają na swobodne opuszczanie ośrodka i powrót do niego, inne w różnym stopniu ograniczają wyjścia. W niektórych przypadkach dzieci odseparowane od rodziców są pozbawione tej swobody i przebywają w placówkach detencyjnych.
- 3 Dyrektywa Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz zawartości przyznawanej ochrony, Dz.U. L 304, 30.9.2004, s. 12-23.
- 4 Dyrektywa Rady 2003/9/WE z dnia 27 stycznia 2003 r. ustanawiająca minimalne normy dotyczące przyjmowania osób ubiegających się o azyl, Dz.U. L 31 z 6.2.2003, s. 18-25.

Wyniki badania

„Miejsce nie jest zdrowe [...]. Nie ma na przykład okna w kuchni, a w łazience jest bardzo małe. Trzeba znaleźć jakiś sposób wentylacji tych pomieszczeń”. (urzędnik, Węgry)

„Bardzo podoba mi się ośrodek, jest w porządku. [...] Chodzę do szkoły, a po powrocie po południu są zajęcia. Jedzenie jest bardzo dobre [...] po południu czasami pracujemy w sadzie [...] ci, którzy skończyli 16 lat mogą wychodzić samodzielnie”. (chłopiec, 15 lat, Hiszpania)

Dzieci, z którymi przeprowadzono wywiady, miały doświadczenia z różnego rodzaju miejscami zakwaterowania. Właściwie wszystkie dzieci wołały placówki przeznaczone dla niewielkiej liczby mieszkańców. Pytane dzieci i dorośli podzielali pogląd, że zamknięte miejsca i ośrodki detencyjne, a także hotele i schroniska nie są odpowiednią formą zakwaterowania. Za całkowicie niewłaściwe uznano również miejsca, w których mieszkają dzieci i dorośli. Zarówno dzieci, jak i dorośli narzekali na przepełnienie, głównie w ośrodkach recepcyjnych i dużych placówkach zapewniających zakwaterowanie. W niektórych przypadkach dzieci, podobnie jak niektórzy dorośli, narzekały na warunki sanitarne, zwłaszcza w hotelach/schroniskach i prywatnych miejscach zakwaterowania. I dzieci i dorośli pozytywnie wypowiadali się jednak na temat mniejszych placówek, w których była „rodzinna atmosfera”, więcej prywatności, lepsze wyposażenie i opieka. Wiele starszych dzieci podkreślało znaczenie prywatności, co charakteryzuje mniejsze placówki. Doświadczenia i opinie dzieci na temat rodzin zastępczych różniły się znacznie w zależności od ich wieku, długości pobytu i kraju przyjmującego. Jednak, zgodnie z oczekiwaniami, ten rodzaj pobytu był preferowany przez młodsze dzieci. Starsze najwyraźniej wołały prywatność i niezależność, jaką umożliwiają inne formy zakwaterowania.

„To jest męczące, bo musimy pokonywać pieszo duże odcinki, kiedy chcemy zobaczyć się z kolegami, którzy mieszkają w innym miejscu. Zimą jest jeszcze gorzej”. (chłopiec, Francja)

Zarówno dzieci, jak i dorośli, z którymi przeprowadzono wywiady, uznali, że lokalizacja miejsca zakwaterowania jest rzeczą ważną, bo wpływa ona na możliwości tworzenia i utrzymywania kontaktów społecznych. Opinie dzieci i dorosłych różniły się na temat tego, jaki rodzaj lokalizacji stwarza lepsze możliwości tego typu interakcji: umiejscowienie placówki na odizolowanych obszarach wiejskich, czy w dużych miastach. Starsze dzieci zdecydowanie

wołały pozostać w dużych miastach lub w ich pobliżu, jednak niektórzy dorośli obawiali się zagrożeń, z jakimi te dzieci mogą się zetknąć w dużych ośrodkach miejskich.

„Żywność to nasza podstawowa metoda terapeutyczna”. (urzędnik, Szwecja)

„Bardzo nie odpowiada nam jakość jedzenia [...] Jest nieświeże. Nie smakuje dobrze”. (chłopiec, Holandia)

„Nie zawsze jest możliwość zjedzenia irackich potraw, innym dzieciom nie smakuje to jedzenie”. (chłopiec, 14 lat)

Żywność była wyraźnie bardzo ważną rzeczą dla dzieci. Niektóre z nich wyrażały swoje niezadowolenie z powodu jej ilości, jakości, sztywnych pór obiadów i kolacji, a zwłaszcza niedostosowania posiłków pod względem kulturowym. Niektóre dzieci narzekały na to, że nie dostawały tyle jedzenia, ile chciały, na jego jakość oraz na brak możliwości spożywania posiłków o innych porach, bardziej „odpowiednich pod względem kulturowym”. W niektórych krajach dorośli zgadzali się z uwagami dzieci. Wszystkie dzieci stwierdziły, że wołałyby jeść znane im potrawy, co jednak rzadko jest możliwe. Praktyka stosowana w niektórych placówkach, polegająca na zatrudnianiu kucharzy pochodzących z tych samych krajów, co dzieci odseparowane od rodziców, została przyjęta pozytywnie. Wiele dzieci wyraziło pragnienie posiadania dostępu do pomieszczeń kuchennych i otrzymywania kieszonkowego na produkty żywnościowe. W wywiadach dzieci bardzo pozytywnie odnosiły się do możliwości i nauki gotowania.

USTALENIA

Dzieci odseparowane od rodziców, ubiegające się o azyl, powinny być umieszczane pod odpowiednią opieką odpowiadającą ich interesom, na podstawie szczegółowej, systematycznie weryfikowanej oceny ich potrzeb. Najlepiej byłoby, gdyby młodsze dzieci umieszczano pod opieką dorosłych krewnych lub rodzin zastępczych pochodzących z tych samych kręgów kulturowych, po dokonaniu dokładnej oceny pod kątem predyspozycji tych osób. Starsze, dojrzałe dzieci należy umieszczać w odpowiednich, najlepiej częściowo autonomicznych miejscach zakwaterowania przeznaczonych dla małych grup, z należyтым uwzględnieniem ich potrzeb prywatności i pod nadzorem odpowiednio przeszkolonych pracowników socjalnych.

Zapewnienie odpowiednich placówek jest szczególnie ważne w przypadku dzieci wymagających specjalnej opieki, ochrony lub interwencji medycznej lub psychiatrycznej.

Zasadniczo preferuje się zakwaterowanie w placówkach przeznaczonych dla niewielkiej liczby dzieci, a nie w dużych ośrodkach. Niewłaściwe jest umieszczanie dzieci odseparowanych od rodziców w placówkach razem z dorosłymi, którzy nie sprawują nad nimi opieki, w tym w hotelach i schroniskach, bądź innego rodzaju prywatnych miejscach zakwaterowania.

Umieszczenie odseparowanych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl w placówkach zamkniętych należy rozważyć, jeżeli zostanie to uznane za konieczne ze względów ochrony dziecka w związku z jego najlepszym interesem, określonym i zweryfikowanym w ten sam sposób, co w przypadku obywateli państwa przyjmującego.

Lokalizacja placówek mieszkalnych dla odseparowanych od rodziców dzieci ubiegających się o azyl powinna w miarę możliwości umożliwiać kontakty ze społecznością lokalną, a także kolegami i rówieśnikami wywodzącymi się z tych samych kręgów kulturowych.

Dzieci powinny otrzymywać wystarczającą ilość pożywienia dobrej jakości, podawanego w sposób uwzględniający różnice kulturowe i religijne zasady odżywiania.

1.2. Religia

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 14

1. Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania.

[...]

W trakcie badania poruszona została kwestia religii i wyznania jako ważny aspekt życia wielu ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców. Poza art. 14 Konwencji o prawach dziecka, jej art. 30 stanowi, że dziecku należącemu do mniejszości religijnej nie można odmówić prawa do wyznawania i praktykowania swojej religii. Prawodawstwo UE w zakresie azylu i imigracji zajmuje się tą kwestią jedynie poprzez ogólne odniesienie do Karty praw podstawowych UE, która w art. 10

ponownie potwierdza zasadę wolności myśli, sumienia i religii.

Wyniki badania

„[...] Nie mamy czystego miejsca do modlitwy [...] Boję się, że dadzą mi wieprzowinę”.
(chłopiec, 17 lat, Polska)

Wiele dzieci, z którymi rozmawiano, stwierdzało, że religia stanowi ważny element ich życia osobistego i społecznego jako źródło motywacji i wsparcia. Niektóre z tych dzieci skarżyły się jednak, że ich potrzeb religijnych nie traktuje się poważnie, a w niektórych krajach dzieci muzułmańskie miały wątpliwości, czy podawane im pożywienie jest zgodne z wymogami ich religii.

USTALENIA

Prawo do wolności myśli, sumienia, religii lub wyznania dzieci odseparowanych od rodziców i ubiegających się o azyl, jak również ich prawo do wyrażania i praktykowania swojej religii, powinno być odpowiednio respektowane, chronione i realizowane. Przy zapewnianiu tym dzieciom opieki i świadczeń, zwłaszcza w przypadku wyżywienia, należy uwzględnić wymogi ich religii, zwłaszcza gdy dotyczą one praktykowania i przestrzegania.

1.3. Rekreacja i czas wolny

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 31

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, stosownych do wieku dziecka oraz do nieskrępowanego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym.

2. Państwa-Strony będą przestrzegały oraz popierały prawo dziecka do wszechstronnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym oraz będą sprzyjały tworzeniu właściwych i równych sposobności dla działalności kulturalnej, artystycznej, rekreacyjnej oraz w zakresie wykorzystania czasu wolnego.

Zajęcia w czasie wolnym, które stanowią istotny element życia każdego dziecka, zyskują szczególne znaczenie w przypadku ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców. Badania wykazały, że stanowią one zasadniczy element ochrony i uzyskania dobrego samopoczucia dzieci zarówno pod względem

społecznym, duchowym i moralnym, jak i pod względem ich zdrowia fizycznego i psychicznego. We współczesnych społeczeństwach korzystanie z mediów, a zwłaszcza z mediów elektronicznych, stanowi istotną część zajęć w czasie wolnym, w których dzieci lubią brać udział. Zgodnie z art. 17 Konwencji o prawach dziecka Państwa-Strony uznają ważną rolę spełnianą przez środki masowego przekazu i zapewniają, aby dziecko miało dostęp do informacji oraz materiałów pochodzących z różnorodnych źródeł krajowych i międzynarodowych. Artykuł 11 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej odwołuje się konkretnie do prawa do otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez względu na granice państwowe.

Wyniki badania

*„Siłę daje mi oglądanie filmów akcji, gra w piłkę nożną i niemyślenie o rodzicach”.
(chłopiec, 14 lat)*

*„Dla mnie najważniejszy jest trening i telewizja. Niestety telewizja tu nie działa, bo antena jest zepsuta. Chciałbym oglądać wiadomości w telewizji. Utrzymuję kontakt z rodziną przez internet. Bez internetu byłoby tutaj bardzo źle”.
(chłopiec, 17 lat)*

Zajęcia rekreacyjne i zajęcia w czasie wolnym miały zasadnicze znaczenie dla wszystkich dzieci objętych badaniem. Dla wielu z nich były one źródłem siły i sposobem na niedopuszczanie do siebie negatywnych myśli. Wiele dzieci wskazywało, że chciałyby uczestniczyć w zajęciach sportowych i kulturalnych, a dorośli podkreślali znaczenie sportu i zajęć w czasie wolnym, jak również zajęć kulturalnych. Prawie we wszystkich państwach stworzono takie możliwości, chociaż niektóre dzieci podkreślały brak wystarczających środków finansowych na dostęp do takich zajęć, np. na wstęp do obiektów sportowych, takich jak siłownie lub kluby sportowe. Oglądanie telewizji i dostęp do internetu często wymieniano jako ulubioną rozrywkę, jak również ważne źródło informacji – niekiedy jedyne, na jakie dzieci mogły sobie pozwolić. Dostęp do mediów uznawany był za sposób utrzymywania kontaktu z krajem pochodzenia dzieci i uzyskiwania o nim informacji. Niektóre dzieci nie miały jednak dostępu do mediów lub nie mogły z nich korzystać wystarczająco często. Brak kieszonkowego również ograniczał możliwości interakcji społecznych, takich jak spotkanie z przyjaciółmi lub pójście do kina.

USTALENIA

Ubiegającym się o azyl dzieciom odseparowanym od rodziców należy zapewnić możliwość korzystania z zajęć rekreacyjnych, takich jak uprawianie sportu, jak również uczestniczenia w życiu kulturalnym, w tym w życiu społeczeństwa, w którym te dzieci żyją. Właściwe władze powinny uwzględnić odpowiednie możliwości, placówki i środki, które są dostępne lub które można udostępnić pod tym względem oraz zagwarantować lub przewidzieć dostęp do nich ubiegającym się o azyl dzieciom odseparowanym od rodziców. Dzieciom należy stworzyć możliwości korzystania z mediów (zwłaszcza z mediów elektronicznych i takich środków przekazu jak radio, telewizja i internet) zaspakajających ich potrzeby w zakresie komunikacji.

1.4. Pracownicy socjalni

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 3

[...]

3. Państwa-Strony zapewnią, aby instytucje, służby oraz inne jednostki odpowiedzialne za opiekę nad dziećmi lub ochronę dzieci dostosowały się do norm ustanowionych przez kompetentne władze, w szczególności w dziedzinach bezpieczeństwa, zdrowia, jak również dotyczących właściwego doboru kadr tych instytucji oraz odpowiedniego nadzoru.

Rola pracowników socjalnych odpowiedzialnych za opiekę nad ubiegającymi się o azyl dziećmi odseparowanymi od rodziców ma kluczowe znaczenie dla dobra i rozwoju tych dzieci oraz ich powrotu do zdrowia fizycznego i psychicznego. Przepisy prawne UE wskazują na znaczenie i charakter takiego szkolenia na przykład w art. 19 ust. 4 dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania, art. 30 dyrektywy w sprawie kwalifikowania i w art. 14 dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania. Należy tutaj zauważyć, że art. 23 ust. 4 wniosku o przekształcenie dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania⁵ wymaga, aby osoby pracujące z małoletnimi bez opieki były stale szkolone w zakresie ich potrzeb.

⁵ Komisja Europejska, Wniosek dotyczący dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającej minimalne normy dotyczące przyjmowania osób ubiegających się o azyl (przekształcenie), COM(2008) 815 wersja ostateczna, Bruksela, 3 grudnia 2008 r.

Wyniki badania

*„Opiekunowie zajmują się tobą i pomagają ci przezwyciężyć problemy i stać się silniejszym”
(dziewczynka, 16 lat)*

„Moja ciocia [pracownik socjalny] to najważniejsza dla mnie osoba. Ona jest dla mnie jak mama”. (dziewczynka, 16 lat, Polska)

*„Jest bardzo mało pracowników socjalnych i dużo dzieci, których liczba ciągle rośnie”.
(pracownik socjalny, Węgry)*

W większości państw dzieci, z którymi rozmawiano, były zadowolone z opieki i wsparcia pracowników socjalnych i czasami wyrażały wdzięczność za okazywaną im przez tych pracowników czułość. Jednak dorośli w większości krajów wskazywali, że należy przede wszystkim zwiększyć liczbę, ale też poprawić kwalifikacje i poziom wykształcenia pracowników socjalnych, zwłaszcza osób pracujących w ośrodkach recepcyjnych. Chociaż pracowników socjalnych w ich pracy często wspierają wolontariusze, wyraźnie widać potrzebę zwiększenia zasobów ludzkich i lepszego ich wykształcenia oraz większej liczby szkoleń w związku z konkretnymi potrzebami ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców.

USTALENIA

Opieka nad ubiegającymi się o azyl dziećmi odseparowanymi od rodziców powinna być porównywalna z opieką nad dziećmi posiadającymi obywatelstwo państwa przyjmującego, uwzględniając w tym odpowiednią liczbę odpowiednio wykształconych pracowników, co umożliwi opiekę dostosowaną do indywidualnych potrzeb. Pracownicy socjalni powinni przechodzić specjalne i ustawiczne szkolenie umożliwiające im zaspokajanie specjalnych potrzeb ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców. Takie szkolenia powinny pomóc pracownikom socjalnym zrozumieć potrzeby kulturowe, językowe i religijne dzieci oraz kwestie, które mogą mieć na nie wpływ.

1.5. Opieka zdrowotna

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 24

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej. Państwa-Strony będą dążyły do zapewnienia, aby żadne dziecko nie było pozbawione swojego prawa dostępu do tego rodzaju opieki zdrowotnej.
[...]

Poza ogólnymi obowiązkami w zakresie opieki zdrowotnej ustanowionymi w art. 24 Konwencji o prawach dziecka, art. 39 tej Konwencji wymaga podejmowania wszelkich właściwych kroków dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą: jakiegokolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiegokolwiek innej formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania, bądź konfliktu zbrojnego. Taka rehabilitacja czy reintegracja ma przebiegać w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności człowieka.

Artykuł 35 Karty praw podstawowych UE ustanawia ogólne prawo dla każdego do korzystania z leczenia na warunkach ustanowionych w ustawodawstwach i praktykach krajowych. Do istotnych przepisów prawa UE w tym zakresie należy również art. 15, a w szczególności art. 18 dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania, który wymaga od państw członkowskich zapewnienia dostępu do usług rehabilitacyjnych dla małoletnich będących ofiarami jakiegokolwiek formy nadużyć, zaniedbywania, wykorzystywania, torturowania lub okrutnego, nieludzkiego i upokarzającego traktowania, lub dla małoletnich, którzy ucierpieli w wyniku konfliktów zbrojnych. Należy również zauważyć, że art. 19 wniosku w sprawie przekształcenia dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania stanowi, że dostęp do opieki medycznej dla osób o szczególnych potrzebach, takich jak dzieci odseparowane od rodziców, ma być zapewniany na takich samych zasadach jak dla obywateli.

Wyniki badania

„Tutaj dla lekarzy pacjent jest pacjentem – nie dzielę na lepszych i gorszych i to jest super. To znacznie lepiej niż w moim kraju ojczystym”.
(chłopiec, 15 lat, Austria)

„Poszedłem do lekarza, bo złamałem palec [...]. Powiedział, że nie może mi pomóc, bo nie mam uregulowanego statusu, chociaż miałem spuchnięty palec. Teraz jak będę chory, to nic nikomu nie powiem [...]”. (chłopiec, 17 lat, Włochy)

Dzieci miały różne doświadczenia z dostępem do opieki zdrowotnej. Większość była zadowolona z otrzymanego leczenia, jak i z zachowania personelu medycznego. Niemniej jednak zarówno dzieci, jak i dorośli, z którymi rozmawiano, wskazywali na problemy dotyczące opieki zdrowotnej. W niektórych krajach respondenci informowali o braku odpowiednich badań medycznych i oceny stanu zdrowia w momencie przybycia do kraju lub braku takiej oceny w ogóle, zaś w niektórych przypadkach dzieciom odmawiano specjalistycznego leczenia ze względu na brak zezwolenia na pobyt.

Pracownicy socjalni, personel medyczny, urzędnicy i pracownicy organizacji pozarządowych, z którymi przeprowadzano wywiady, wskazywali na potrzebę lepszej pomocy psychologicznej, nawet w państwach posiadających specjalistyczne ośrodki opieki psychologicznej nad ubiegającymi się o azyl dziećmi odseparowanymi od rodziców. Dzieci rzadko wspominały w wywiadach, że prosiły o pomoc psychologa, choć wiele z nich wspominało, że nie poinformowano ich o możliwości uzyskania takiego wsparcia.

Część dzieci i dorosłych w różnych krajach wskazała na potrzebę większej liczby lepszych tłumaczy pomagających w kontaktach z personelem medycznym, zwłaszcza w przypadku pomocy psychologicznej. Wydaje się zatem, że dzieci często muszą przechodzić procedury medyczne bez udziału tłumacza. Niektóre dzieci skarżyły się, że lekarze „nie traktują ich poważnie”. Wiele dzieci podkreślało znaczenie pomocy udzielanej przez pracowników socjalnych, rodziców zastępczych, wolontariuszy, przyjaciół i inne osoby darzone przez nie zaufaniem, w tym w formie tłumaczenia oraz mediacji międzykulturowej, gdy potrzebują dostępu do opieki zdrowotnej.

Niektóre dziewczynki mówiły, że wołałyby lekarzy kobiety, ale takie życzenie nie zawsze mogło być spełnione. Dorośli respondenci podkreślali również potrzebę prowadzenia edukacji seksualnej.

USTALENIA

Szczegółową ocenę zdrowia ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców w celu zadbania o ich potrzeby w tym zakresie należy przeprowadzić możliwie jak najszybciej po ich pierwszym kontakcie z odpowiednimi władzami, uzyskując ich świadomą zgodę na taką ocenę. Wyniki oceny nie powinny w żaden sposób wpływać lub negatywnie oddziaływać na wynik rozpatrzenia wniosku o azyl.

Dostęp do odpowiedniej opieki zdrowotnej musi być zagwarantowany dla wszystkich dzieci w sposób niedyskryminujący i bez względu na ich prawny lub inny status oraz obejmować obowiązkowo profesjonalne tłumaczenie i wsparcie w zakresie mediacji międzykulturowej. O ile to możliwe, należy zagwarantować opiekę lekarzy tej samej płci, zwłaszcza dziewczynkom, ale również chłopcom, jeśli taki jest ich wybór. Należy poświęcić szczególną uwagę problemom emocjonalnym i zdrowiu psychicznemu ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców.

1.6. Edukacja

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 28

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do nauki i w celu stopniowego realizowania tego prawa zgodnie z zasadą równych szans, w szczególności:

- a) uczynią nauczanie podstawowe obowiązkowe i bezpłatne dla wszystkich;
- b) będą popierać rozwój różnorodnych form szkolnictwa średniego, tak ogólnokształcącego, jak i zawodowego, uczynią je dostępne dla każdego dziecka oraz podejmą odpowiednie kroki, takie jak wprowadzenie bezpłatnego nauczania oraz udzielanie w razie potrzeby pomocy finansowej;
- c) za pomocą wszelkich właściwych środków uczynią szkolnictwo wyższe dostępne dla wszystkich na podstawie zdolności;
- d) udostępnią wszystkim dzieciom informacje i poradnictwo szkolne i zawodowe;
- e) podejmą kroki na rzecz zapewnienia regularnego uczęszczania do szkół oraz zmniejszenia wskaźnika porzucania nauki.
[...]

Unia Europejska przewiduje prawo do nauki i dostępu do kształcenia zawodowego i ustawicznego w art. 14 Karty praw podstawowych UE. Jeśli chodzi o azyl,

odpowiednie standardy UE mówią o stosowaniu zasady niedyskryminacji w dostępie do nauki, np. w art. 27 dyrektywy w sprawie kwalifikowania, art. 14 dyrektywy w sprawie tymczasowej ochrony⁶ i art. 10 w sprawie warunków przyjmowania. Zgodnie z art. 12 tej ostatniej dyrektywy, państwa członkowskie mogą zezwolić osobom ubiegającym się o azyl na dostęp do kształcenia zawodowego bez względu na to, czy mają one dostęp do rynku pracy. Dostęp do kształcenia zawodowego związanego z umową o pracę zależy jednak od zakresu, w jakim wnioskodawca ma dostęp do rynku pracy.

Wyniki badania

„Szkoła jest wszystkim. Jest niezwykle ważna [...]”. (urzędnik, Szwecja)

„Praca z dziećmi obcokrajowców wymaga więcej wysiłku, znacznie więcej pracy. Należy udostępnić dodatkowe środki dla nauczycieli, którzy chcą się podjąć takiej pracy”. (pracownik socjalny, Polska)

„Nauczycielka jest bardzo dobra i robi wszystko. Dużo mi pomaga, jest dla mnie jak matka. Pomaga mi nawet w problemach pozaszkolnych”. (dziewczynka, 16 lat, Węgry)

„Szkoła jest fajna, jeśli dobrze się czuję, czasami, gdy myślę o procedurze przyznawania azylu nie mogę już myśleć i skupić się i czuję się źle”. (chłopiec, 16 lat, Austria)

Dorośli respondenci w kilku krajach zwrócili uwagę na wynikające z wielu przyczyn trudności w przyjmowaniu do szkół ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców. Do takich przyczyn należy fakt, że szkoły mogą przyjmować nowych uczniów tylko na początku roku szkolnego lub są niechętnie przyjmowaniu dzieci obcokrajowców, lub brakuje w nich miejsca czy też środków, aby zagwarantować specjalną pomoc, której wymagają dzieci odseparowane od rodziców. Według respondentów, w niektórych wstępnych ośrodkach recepcyjnych nauka polegała głównie na kursach językowych. Badanie wykazało jednak, że w większości państw czyniono wysiłki, aby umieścić ubiegające się o azyl dzieci odseparowane od rodziców w szkołach powszechnych. Niestety nie zawsze tak było w przypadku dzieci umieszczonych w dużych ośrodkach dla cudzoziemców, zwłaszcza we wstępnych ośrodkach recepcyjnych i ośrodkach detencyjnych. Niektórzy dorośli respondenci wyrażali również obawy, czy te dzieci rzeczywiście chodzą do szkoły

i wnioskowali o bardziej systematyczne monitorowanie obecności w szkole i wyników w nauce.

Dzieci często mówiły, że umieszczano je w klasach z uczniami obcokrajowcami. Większości się to nie podobało i wołałyby chodzić do „normalnych” klas pomimo barier językowych. Jednocześnie niektórzy z dorosłych respondentów byli sceptyczni co do uczestnictwa tych dzieci w systemie powszechnej edukacji ze względu na ich minimalną znajomość języka.

Praktycznie wszystkie dzieci skarżyły się na ograniczone informacje o możliwościach nauki. Wiele z nich nie wiedziało, na jakim etapie procedury ubiegania się o azyl mogły zacząć uczęszczać do szkoły.

Dzieci i dorośli respondenci zgadzali się co do konieczności udzielania specjalnej pomocy naukowej i psychospołecznej, zwłaszcza w czasie rozpoczynania nauki w szkole. Dzieci często prosiły o więcej godzin nauki języka. Niektóre dzieci były jednak bardziej zainteresowane uczeniem się angielskiego niż nauką języka lokalnego, ze względu na ewentualną konieczność opuszczenia przez nie danego kraju.

Niektórzy z dorosłych respondentów twierdzili, że starsze dzieci przybyłe do państw członkowskich głównie po to, aby pracować i utrzymywać swoje rodziny, mogą być sfrustrowane uczęszczaniem do szkoły, gdyż wołałyby jak najszybciej pójść do pracy, nawet jeśli będzie to niskopłatna praca niewymagająca kwalifikacji. Było to widoczne w odpowiedziach niektórych dzieci, które bardzo chciały zarabiać i wysyłać pieniądze do domu, chociaż zdawały sobie sprawę z płynących z wykształcenia korzyści zwiększających ich szanse życiowe.

Chociaż ubiegające się o azyl dzieci odseparowane od rodziców powinny mieć prawo dostępu do nauki na podobnych warunkach co obywatele, w niektórych krajach mówiły one o napotkanych problemach z dostępem do kształcenia i szkolenia zawodowego. Dorośli respondenci wskazywali również, że dostęp do szkoleń zawodowych może być ograniczony, gdyż często wymaga pozwolenia na pracę.

Wiele dzieci określało jednak szkolenia zawodowe jako dobrą możliwość edukacyjną. O szkoleniach zawodowych dyskutowano często w związku z zatrudnieniem. Dzieci często wyrażały pragnienie „nauczenia się zawodu”, aby mogły zarabiać i być bardziej niezależne. Niektórym udaje się to w przyjmującym państwie członkowskim dzięki pracy podczas letnich wakacji. Większość dzieci, z którymi rozmawiano, powiedziała, że chciałyby pracować, niektóre możliwie jak najszybciej, a inne po ukończeniu szkoły. Niektóre dzieci mówiły, że pracują lub pracowały od czasu do czasu, gdyż potrzebowały

⁶ Dyrektywa Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następcami, Dz.U. L 212 z 7.8.2001, s. 12-23.

pieniędzy na pokrycie swoich własnych potrzeb lub na pomoc dla rodzin, lub ponieważ pomagało im to zapomnieć o własnych problemach. Zapytane, gdzie pracują lub pracowały, udzielały różnych odpowiedzi: sprzątanie, prace kuchenne, koszenie trawy, pomoc w sklepach, w restauracjach jako kelnerzy/ kelnerki, na budowach. W niektórych krajach dzieci szczególnie doceniały okazjonalną możliwość pracy za kieszonkowe w ośrodku, w którym mieszkały.

USTALENIA

Zgodnie z odpowiednim prawodawstwem UE dostęp do nauki musi być zagwarantowany ubiegającym się o azyl dzieciom odseparowanym od rodziców na podobnych zasadach, co obywatelom danego państwa. Aby umożliwić dzieciom dokonywanie właściwych wyborów należy im jak najszybciej przedstawić, w języku, który rozumieją, przystosowane do ich poziomu informacje na temat możliwości edukacyjnych. Równie ważne jest omówienie możliwości edukacyjnych z dziećmi.

Władze oświatowe i szkoły powinny dysponować odpowiednimi zasobami w celu udzielenia tym dzieciom specjalnego wsparcia w nauce i pomocy psychospołecznej, zwłaszcza w zakresie szkoleń językowych. Aby zagwarantować regularne uczęszczanie tych dzieci do szkoły i ich uczestnictwo w zajęciach, władze oświatowe powinny systematycznie monitorować obecność w szkole i wyniki w nauce.

Ubiegające się o azyl dzieci odseparowane od rodziców mogłyby zdecydowanie skorzystać z lepszego dostępu do kształcenia i szkoleń zawodowych. Ułatwić mogłoby to bardziej elastyczne podejście do wydawania pozwoleń na pracę, jeśli chodzi o spełnianie przez dzieci wymogów w zakresie wykształcenia i znajomości języka.

Dzieciom, które chcą pracować i spełniają konieczne wymagania wiekowe, należy pomóc w znalezieniu pracy, jeśli nie przeszkadza to w ich nauce, np. tworząc możliwości zdobycia odpowiedniego doświadczenia zawodowego w formie pracy wakacyjnej lub płatnych staży. Istotne jest jednak rygorystyczne monitorowanie stosowania odpowiednich przepisów dotyczących godzin i warunków pracy, aby dzieci nie były wykorzystywane.

1.7. Interakcje społeczne

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 29

1. Państwa-Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na:
[...]

d) przygotowanie dziecka do odpowiedzialnego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równowagi płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia;
[...]

Interakcje społeczne odgrywają zasadniczą rolę w rozwoju i edukacji ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców. Z badania wynika, że kontakty z członkami społeczeństwa państwa przyjmującego, zwłaszcza z rówieśnikami, to zasadniczy aspekt życia dzieci.

Ustawodawstwo UE dotyczące azylu nie wymaga, aby ubiegające się o azyl dzieci odseparowane od rodziców miały dostęp do określonych programów integracji zanim zostanie im przydzielony status uchodźcy lub ochrony uzupełniającej⁷. Bariery pojawiające się w kontaktach społecznych w okresie oczekiwania na decyzje mogą jednak negatywnie wpłynąć na ich rozwój.

Wyniki badania

„Uważam, że spotkania z tutejszymi grupami to bardzo dobra praktyka. Jak to się nazywa? Wymiana [...]. Mieliśmy kilka takich spotkań, było bardzo fajnie, bo poznaliśmy nowych ludzi. Dzisiaj mają przyjść zobaczyć naszą grę. Powinno być więcej okazji do spotkań”. (chłopiec, 14 lat, Hiszpania)

Wszystkie dzieci wyraziły dużą chęć nawiązania relacji z większą liczbą rówieśników społeczeństwa kraju przyjmującego, jednocześnie za istotne uznano również utrzymywanie kontaktów z innymi dziećmi odseparowanymi od rodziców lub innymi dziećmi ubiegającymi się o azyl, doświadczającymi podobnych problemów. Niektóre dzieci zaznaczyły jednak, że czują się lepiej z osobami z ich własnego

⁷ Warto jednak zaznaczyć, że Europejski Fundusz na rzecz Uchodźców może być źródłem współfinansowania działań państw członkowskich mających na celu ułatwienie integracji osobom ubiegającym się o azyl i beneficjentom ochrony międzynarodowej. Współfinansowanie wspólnotowe może wzrosnąć do 75% w przypadku projektów obejmujących działania, których celem jest uwzględnienie potrzeb osób szczególnie bezbronnych, takich jak nieletni bez opieki.

kraju ojczystego lub należącymi do tej samej grupy etnicznej. Ogólnie rzecz biorąc, dzieci wyraziły chęć zawierania przyjaźni z rówieśnikami ze wspólnoty lokalnej, twierdząc, że poprawia to ich poczucie „przynależności”. Dorośli respondenci podkreślali, że jest to istotna motywacja do nauki języka.

Większość dzieci, które mieszkały w ośrodkach recepcyjnych, nie miała kolegów ani koleżanek wśród lokalnej społeczności, natomiast te, które zaprzyjaźniły się z miejscowymi rówieśnikami, czuły, że są bardziej akceptowane i lepiej zintegrowane. Dzieci umieszczone w rodzinach zastępczych zdawały się łatwiej nawiązywać przyjaźnie z miejscowymi rówieśnikami. Umiejętność mówienia w języku narodowym oraz przełamania, albo przynajmniej zrozumienia różnic kulturowych, zdaje się również wpływać na zdolność dzieci do nawiązywania kontaktów z miejscową ludnością. Dzieci, które zaprzyjaźniły się z rówieśnikami należącymi do lokalnej społeczności, mówiły, że lubią się z nimi spotykać; narzekały jednak na bariery praktyczne, takie jak brak odpowiedniego kieszonkowego czy wczesna pora obowiązkowego powrotu do miejsca zakwaterowania.

USTALENIA

Należy zachęcać ubiegające się o azyl dzieci odseparowane od rodziców do nawiązywania kontaktów z rówieśnikami i ułatwiać im to, przy czym relacje te powinny obejmować również kontakty z dziećmi i dorosłymi należącymi do społeczeństwa kraju przyjmującego, w tym również tymi należącymi do tej samej grupy etnicznej bądź kulturowej, jest to bowiem ważny aspekt ich rozwoju. W tym kontekście właściwe władze powinny uwzględnić korzystne skutki, jakie uczestnictwo w programach integracyjnych przyniesie dzieciom i społeczeństwu.

Zasady administracyjne i dyscyplinarne stosowane w odniesieniu do ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców powinny mieć na celu ich ochronę i nie powinny być źródłem nadmiernych, krzywdzących ani dyskryminujących ograniczeń wpływających na możliwość kontaktu tych dzieci z innymi. Zarówno finansowe, jak i inne formy wsparcia materialnego, powinny być adekwatne, aby zapewniały dzieciom możliwość uczestniczenia w życiu społecznym, polegającego na kontaktach z rówieśnikami należącymi do społeczeństwa kraju przyjmującego.

1.8. Dyskryminacja i inne formy złego traktowania

Konwencja OZN o prawach dziecka

Artykuł 2

1. Państwa-Strony w granicach swojej jurysdykcji będą respektowały i gwarantowały prawa zawarte w niniejszej Konwencji wobec każdego dziecka, bez jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne i inne, pochodzenie narodowe, etniczne lub społeczne, status majątkowy, niepełnosprawność, cenzus urodzenia lub jakiegokolwiek inny tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego.
[...]

Artykuł 19

1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub nadużyć, zaniedbania bądź niedbałego traktowania lub wyzysku, a w tym wykorzystywania w celach seksualnych dzieci pozostających pod opieką rodzica/ów/, opiekuna/ów/ prawnego/ych/ lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

2. Tego rodzaju środki ochronne powinny zawierać, tam gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również inne formy działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków złego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe, ingerencji sądu.

Prawo azylowe UE zawiera zapisy dotyczące poszanowania praw podstawowych i przestrzegania Karty praw podstawowych UE, a także obowiązków państw członkowskich wynikających z instrumentów prawa międzynarodowego, do których państwa te przystąpiły. Artykuł 21 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej zakazuje wszelkiej dyskryminacji w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Zakazuje również wszelkiej dyskryminacji ze

względu na przynależność państwową w zakresie zastosowania Traktatów UE. Karta przewiduje także ochronę przed różnymi formami złego traktowania. W szczególności art. 3 zawiera wezwanie do poszanowania integralności fizycznej i psychicznej człowieka, a art. 4 zawiera zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

Wyniki badania

„Kiedy ktoś mówi mi, że jestem cudzoziemcem, odpowiadam mu, że on też jest cudzoziemcem, kiedy wyjeżdża na wakacje, a kiedy ktoś zwraca się do mnie „ty czarnuchu”, odpowiadam, że to moje nazwisko”. (chłopiec, 16 lat, Austria)

„Na początku mnie pobili – uderzyli mnie w twarz, a potem zabrali do więzienia. Później powiedzieli mi, że myśleli, że urodziłem się w 1982 roku i mieli pretensję, że nie powiedziałem, że urodziłem się w 1992 roku, ale przy aresztowaniu w ogóle mnie o to nie zapytali”. (chłopiec, wieku nie podano)

Doświadczenie dyskryminacji i rasizmu w życiu codziennym było udziałem niewielkiej liczby dzieci. Niektóre dzieci mówiły, że doświadczyły dyskryminacji ze strony innych dzieci, czasami także ze strony dorosłych odpowiedzialnych za opiekę nad nimi, takich jak nauczyciele, pracownicy socjalni i urzędnicy.

Dorośli respondenci podali szereg przykładów dyskryminacji w miejscach publicznych, takich jak jawne lekceważenie ze strony sprzedawczynie, która rozmawiała tylko z towarzyszącym im pracownikiem socjalnym, albo ludzi w kawiarni przenoszących się do innego stolika, kiedy obok nich usiadła grupa dzieci ubiegających się o azyl wraz z opiekunem. Jeden z pytanych psychologów wskazywał, że czasami rodzice nie chcą, aby ich dzieci przyjaźniły się z ubiegającymi się o azyl dziećmi odseparowanymi od rodziców. Niektórzy dorośli mówili, że dzieci

miały podobne problemy, gdy szukały pracy jako cudzoziemcy. Inny dorosły respondent stwierdził, że te negatywne stereotypy i uprzedzenia również często utrudniały nawiązywanie kontaktów społecznych z lokalną społecznością. W innych miejscach respondenci wspomnieli również, że pojawiły się przypadki dyskryminacji również pomiędzy różnymi grupami etnicznymi w ośrodku recepcyjnym.

Zaznaczyć należy, że celem badania nie było zbadanie kwestii szczególnie delikatnych, takich jak złe traktowanie przez urzędników. Wspomniało o tym bardzo niewiele dzieci i dorosłych. W jednym z państw członkowskich dzieci mówiły, że w czasie podróży cierpiały z powodu złego traktowania i dręczenia, natomiast w innym państwie członkowskim – że doświadczyły złego traktowania po przyjeździe. Jedno dziecko zgłosiło przypadek nękania go przez pracownika socjalnego, który został następnie zwolniony. W kilku krajach objętych badaniem niektóre dzieci narzekały na wyzwiska ze strony urzędników, niektórzy chłopcy mówili, że doświadczyli również przemocy fizycznej ze strony policji i innych urzędników.

Większość dzieci twierdziła, że gdyby doświadczyła złego traktowania, to zgłosiłaby to pracownikowi socjalnemu. Młodzi respondenci nie potrafili jednak określić, w jaki sposób zachęca się ich i uprawnia do zgłaszania przypadków złego traktowania, ani co by zrobili, gdyby doświadczyli takiego zachowania ze strony pracownika socjalnego. Niepokojące jest to, że dzieci mogą rezygnować ze zgłaszania nadużyć w obawie, że może to wpłynąć na ich wniosek o azyl, o czym wspominał jeden z dorosłych respondentów. Dorośli, z którymi przeprowadzono wywiady w jednym z państw członkowskich, twierdzili, że pomimo iż urzędnicy są zobowiązani do zgłaszania każdego przypadku nadużycia zgodnie z kodeksem postępowania karnego, może to być problematyczne. Przywołali dla przykładu przypadek dziecka, które wniosło skargę o maltretowanie, a które w konsekwencji zostało oskarżone o zniesławienie.

USTALENIA

Należy wdrożyć skuteczne mechanizmy zapobiegania przypadkom dyskryminacji i złego traktowania ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców oraz identyfikacji tych przypadków, ich zgłaszania, kierowania do rozpatrzenia, badania, rozpatrzenia i działań następczych, a także, w razie potrzeby, złożenia skargi sądowej. Powinno to dotyczyć każdej formy przemocy fizycznej i psychicznej, okaleczenia i nadużyć, zaniedbania bądź lekceważącego traktowania, znęcania się bądź wykorzystywania, w tym wykorzystywania seksualnego.

Władze powinny zadbać o to, aby ubiegające się o azyl dzieci odseparowane od rodziców były dobrze poinformowane o tych mechanizmach i możliwościach działań prawnych i uzyskania pomocy prawnej. Należy je wspierać i czynnie zachęcać, aby zgłaszały sytuacje dyskryminacji i złego traktowania władzom, zwłaszcza instytucjom rzeczników praw dziecka, tam, gdzie one istnieją. Konieczne jest zastosowanie odpowiednich środków gwarantujących, że dzieci nie poniosą negatywnych konsekwencji zgłoszenia praktyk dyskryminacji bądź nadużycia, również w kontekście prowadzenia procedur prawnych, które ich dotyczą.

Inicjatywy walki z dyskryminacją i złym traktowaniem należy popierać na szczeblu krajowym i w lokalnych społecznościach, w których żyją te dzieci, a także w poszczególnych placówkach, w których mieszkają. Pracownicy socjalni, urzędnicy i inne osoby odpowiedzialne za opiekę nad dziećmi powinni mieć zapewnione odpowiednie szkolenia i nadzór, tak aby ani świadomie, ani mimowolnie nie uczestniczyli w praktykach dyskryminacji bądź innego niewłaściwego zachowania w stosunku do dzieci.

2

Procedury i kwestie prawne

Badanie wykazało, że dla dzieci, z którymi przeprowadzono wywiady, podstawowe znaczenie mają kwestie prawne, czyli opieka, oszacowanie wieku, poszukiwanie członków rodziny i łączenie rodzin, procedura azylowa i zatrzymanie.

Zgodnie z preambułą do Konwencji o prawach dziecka, prawo międzynarodowe przykładą dużą wagę do rodziny jako „podstawowej komórki” społeczeństwa oraz naturalnego środowiska rozwoju i dobra dzieci. Konwencja o prawach dziecka podkreśla również, że dzieci powinny wzrastać i rozwijać się w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia, zgodnie z ich najlepszym interesem.

Na tych podstawowych zasadach w różnym stopniu oparte są również przepisy prawne UE. Kluczową rolę odgrywa na przykład zasada jedności rodziny. Odzwierciedla ją fakt przyznawania członkom rodziny różnorodnych praw, w tym prawa do łączenia rodzin, zakwaterowania i dostępu do świadczeń, takich jak prawa przyznawane w związku ze statusem uchodźcy lub ochrony uzupełniającej (zob. na przykład art. 23 dyrektywy w sprawie kwalifikowania). Zasada jedności rodziny służy również jako podstawa definiowania konkretnych obowiązków państw członkowskich. Dla przykładu, art. 19 dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania zawiera wymóg, aby przy umieszczeniu małoletnich bez opieki w miejscach zakwaterowania nie rozdzielano rodzeństw, uwzględniając dobro osoby małoletniej, w szczególności jej wiek i stopień dojrzałości.

Kolejny zasadniczy aspekt ochrony ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców w kontekście procedur prawnych w kontekście ograniczonej zdolności dziecka do czynności prawnych, dotyczy opieki i ochrony prawnej, w tym również dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Komitet Praw Dziecka

w Komentarzu Ogólnym nr 6⁸ zawarł szczegółowe wytyczne w sprawie wyznaczania kuratora lub doradcy oraz przedstawiciela prawnego. W tym kontekście warto zaznaczyć, że art. 47 Karty praw podstawowych UE zawiera gwarancję, że pomoc prawna jest udzielana osobom, które nie posiadają wystarczających środków, w zakresie w jakim jest ona konieczna dla zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Dorobek UE dotyczący kwestii azylowych obejmuje również obowiązek zapewnienia reprezentacji prawnej ubiegającym się o azyl dzieciom odseparowanym od rodziców.

W wywiadach dzieci mówiły o relacjach z kuratorami, o procedurach oszacowania wieku oraz możliwości połączenia z rodziną. Ponadto wspominały również o czasie trwania procedur azylowych, trudnościach w komunikacji z urzędnikami oraz pracy tłumaczy, jak również dokumentach, o których przedłożenie były proszone i informacjach, jakich im udzielano.

W kilku państwach członkowskich dorośli respondenci wskazywali istotny brak adekwatnych, zrozumiałych informacji dostosowanych do poziomu dzieci na temat procedur prawnych czy możliwości pozostania w kraju przyjmującym. Nawet gdy dzieciom udzielono informacji po przyjeździe lub na późniejszym etapie, często ich nie rozumiały. W rezultacie często czerpały informacje z potencjalnie niewiarygodnych źródeł, takich jak ich rodacy, rówieśnicy, a także osoby, które je przemyciły.

8 Komitet Praw dziecka, 39. sesja, 17 maja – 3 czerwca 2005 r., Komentarz ogólny nr 6 (2005), *Traktowanie dzieci bez opieki poza państwem pochodzenia*, dostępny na stronie: [www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)/CRC.GC.2005.6.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)/CRC.GC.2005.6.En?OpenDocument)

2.1. Kuratela i reprezentacja prawna

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 3

2. Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku w takim stopniu ochrony i opieki, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych i w tym celu będą podejmowały wszelkie właściwe kroki ustawodawcze oraz administracyjne.
[...]

Artykuł 3 i inne artykuły Konwencji o prawach człowieka zawierają odniesienie do roli opiekuna prawnego, w powiązaniu z rolą rodziców dziecka, nie regulują jednak faktycznej merytorycznej strony funkcji kurateli, co zostało szeroko omówione w Komentarzu Ogólnym nr 6 Komitetu Praw Dziecka ONZ.

Kuratela wypełnia lukę w zdolności do czynności prawnych dziecka i stanowi powierzenie odpowiedzialności za dobro dziecka osobie fizycznej lub prawnej. Ze względu na szczególną bezbronność ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców, decydujące znaczenie dla ich ochrony ma zapewnienie jak najbardziej wszechstronnych form wsparcia odpowiedniej jakości. Systemy kurateli nad dziećmi, a także rodzaj i zakres wsparcia udzielanego ubiegającym się o azyl dzieciom odseparowanym od rodziców znacznie różnią się jednak pod tym względem w poszczególnych państwach członkowskich UE, co zaznaczono we wspomnianym wyżej badaniu ESM.

Przepisy prawa azylowego UE zostały skonstruowane z uwzględnieniem znaczenia kurateli i odnoszą się do kurateli i różnych form reprezentacji prawnej, ale nie definiują funkcji kurateli; na przykład art. 19 dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania, art. 16 dyrektywy w sprawie tymczasowej ochrony i art. 30 dyrektywy kwalifikacyjnej.

Dyrektywa w sprawie warunków przyjmowania i dyrektywa w sprawie kwalifikowania wymagają, aby władze poddawały reprezentację prawną systematycznej ocenie. Ta druga dyrektywa nakłada również na państwa członkowskie obowiązek, aby potrzeby małoletnich były właściwie zaspakajane przez wyznaczonego kuratora lub przedstawiciela.

W odniesieniu do rozpatrzenia wniosku o azyl, art. 17 dyrektywy w sprawie procedur azylowych ustanawia obowiązek niezwłocznego zapewnienia dziecku przedstawiciela, ale także przewiduje wyjątki. W tej

kwestii Komisja Europejska w swojej przekształconej wersji dyrektywy w sprawie procedur azylowych⁹ kładzie nacisk na wzmocnienie reprezentacji dziecka, silnie popierając ideę „kurateli” w stosunku do innych form reprezentacji. Ponadto w przekształconej wersji poparto przepis o bezpłatnej pomocy prawnej przy wszystkich procedurach objętych dyrektywą, ograniczając przez to zakres wyjątków wynikających z ustawodawstwa krajowego z powodu braku wystarczających zasobów. Przekształcona wersja przewiduje również udział organizacji pozarządowych w świadczeniu usług bezpłatnej pomocy prawnej lub reprezentacji prawnej, co zmniejsza liczbę ewentualnych wyjątków od obowiązku wyznaczenia przedstawiciela.

Wyniki badania

„Nie wiem, kto to jest kurator. Czy ja mam kogoś takiego?” (dziewczynka, 17 lat, Austria)

„Powiedzieli mi, że ma przyjść kurator, ale nikt nie przyszedł [...]. Nie mam numeru tej osoby [...].” (chłopiec, 17 lat, Węgry)

„Dobrze jest mieć kogoś po swojej stronie”. (chłopiec, 16 lat, Szwecja)

„Mój Nidos (kurator) jest dla mnie ojcem i matką”. (dziewczynka, 15 lat)

Większość odpytywanych dzieci nie była w pełni świadoma, czy mają kuratora, kim on jest ani jakie obowiązki wiążą się z jego funkcją. Ozwierciedlają to różne sposoby postrzegania kurateli przez dzieci. W jednym z państw członkowskich dzieci nazywały kuratorami osoby mieszkające z nimi w pokoju lub rodziny zastępcze, w innym państwie członkowskim uznały za kuratorów pracowników opieki, natomiast jeszcze w innych państwach dzieci określały tym mianem nauczycieli i prawników. Co ciekawe, w niektórych krajach nawet dorośli respondenci uważali, że są kuratorami, chociaż nimi nie byli, albo nie wiedzieli o istnieniu przepisów i obowiązków związanych z kuratelą.

Dla większości dorosłych respondentów rola kuratora polegała na pomocy dziecku w rozpoczęciu i doprowadzeniu do końca procedur azylowych. Postrzeganie innych funkcji kuratora różniło się między poszczególnymi państwami członkowskimi, a nawet w obrębie jednego kraju. Niektórzy dorośli mieli wątpliwości, czy kuratela wiąże się tylko z obowiązkami wsparcia prawnego, czy również z udzielaniem dziecku wsparcia w zakresie np.

⁹ Komisja Europejska, Wniosek: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie minimalnych norm dotyczących procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej w państwach członkowskich (przekształcenie) KOM(2009) 554 wersja ostateczna, 21 października 2009 r.

edukacji i opieki zdrowotnej. Niektórzy z nich komentowali również opóźnienia w przyznawaniu kuratora: w niektórych krajach kuratorzy byli rzekomo wyznaczani zaraz po przyjeździe dziecka, tymczasem w innych następowało to zawsze z opóźnieniem, czasami dopiero po upływie ponad sześciu miesięcy od przyjazdu dziecka.

Według wypowiedzi zarówno dzieci, jak i dorosłych częstotliwość i jakość kontaktu między kuratorami i dziećmi bywała różna. Były skargi na częstotliwość spotkań, które zasadniczo uważano za zbyt rzadkie i często ograniczone do kwestii proceduralnych związanych z azylem. W niektórych krajach znaczna liczba dzieci była zadowolona ze swoich kuratorów i częstotliwości kontaktów z nimi. Dzieci wyrażały chęć bardziej regularnych spotkań z kuratorami i nawiązania z nimi bardziej osobistych relacji. Również dorośli respondenci uznali to za istotne dla dobra dzieci.

Zarówno dzieci, jak i dorośli krytycznie odnosili się natomiast do sprawy reprezentacji prawnej. Niektóre dzieci i dorośli, z którymi przeprowadzono wywiad, sugerowali, że kuratorzy i przedstawiciele prawni powinni być lepiej przeszkoleni i wykwalifikowani. Podkreślali ponadto, jak ważne jest adekwatne, profesjonalne tłumaczenie.

USTALENIA

Zasadnicze znaczenie ma udzielanie ubiegającym się o azyl dzieciom odseparowanym od rodziców oraz ich opiekunom odpowiednich, zrozumiałych i dostosowanych do poziomu dziecka informacji na temat różnych form reprezentacji i dostępnych w ramach systemu prawnego możliwości uzupełnienia ograniczonej zdolności prawnej dziecka i jego zdolności do czynności prawnych.

Każdemu ubiegającemu się o azyl dziecku odseparowanemu od rodziców należy jak najszybciej przydzielić kuratora. Należy zachęcać kuratorów i innych przedstawicieli do utrzymywania bliskich relacji z dziećmi, za które są odpowiedzialni. W razie konieczności należy zapewnić wsparcie ze strony profesjonalnych tłumaczy, aby ułatwić komunikację między dzieckiem a jego kuratorem, bądź innym przedstawicielem.

Osoby, którym przydzielono obowiązek kurateli, oraz inne osoby odpowiedzialne za zabezpieczenie interesów dziecka powinny ponadto zostać przeszkolone i otrzymać wsparcie, aby były w stanie skutecznie pełnić swoje funkcje.

Wykonywanie zadań związanych z kuratelą i innymi funkcjami reprezentacji należy systematycznie i w sposób niezależny monitorować, na przykład poprzez regularne, niezależne oceny dokonywane przez władze sądowe.

Ponadto ubiegającym się o azyl dzieciom odseparowanym od rodziców oraz ich kuratorom lub innym przedstawicielom należy jak najszybciej zapewnić odpowiednią reprezentację prawną, doradztwo i bezpłatną pomoc prawną w kontekście procedur prawnych, aby zagwarantować im odpowiedni dostęp do wymiaru sprawiedliwości.

2.2. Szacowanie wieku w celu zakwalifikowania osoby jako „dziecko”

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 8

1. Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji.
2. W przypadku gdy dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa-Strony udzielą właściwej pomocy i ochrony celem jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości. [...]

W art. 8 Konwencji o prawach dziecka nie ma wprawdzie konkretnego odniesienia do wieku, można jednak uznać wiek za zasadniczy element tożsamości dziecka, tym bardziej, że w Konwencji dzieciństwo definiowane jest właśnie poprzez odniesienie do wieku. Komitet Praw Dziecka w Komentarzu Ogólnym nr 6 zwraca uwagę, że uznanie dziecka za odseparowane od rodziców lub pozostające bez opieki obejmuje oszacowanie wieku, przy czym czynność ta powinna uwzględniać wygląd fizyczny, ale także dojrzałość psychiczną. Komitet zaleca również, aby wiek był szacowany w sposób naukowy, bezpieczny, przyjazny dla dziecka z uwzględnieniem płci oraz uczciwy, tak aby nie dopuścić do ryzyka pogwałcenia integralności fizycznej dziecka, zapewnić należyte poszanowanie godności ludzkiej, a w przypadku braku całkowitej pewności wątpliwości powinny być interpretowane na korzyść osoby, której wiek jest szacowany, co oznacza, że jeżeli istnieje możliwość, iż

dana osoba jest dzieckiem, to należy ją traktować jak dziecko¹⁰.

Przepisy prawne UE regulują niektóre aspekty szacowania wieku. Dyrektywa w sprawie procedur azylowych przewiduje na przykład badania lekarskie mające na celu ustalenie wieku małoletnich bez opieki w ramach rozpatrywania wniosku o udzielenie azylu. Nie porusza jednak kontrowersyjnej kwestii dotyczącej tego, jaki rodzaj badań lekarskich jest stosowny i/lub odpowiedni. Dyrektywa wymaga jednak, aby w przypadku badań lekarskich dziecko zostało stosownie poinformowane na temat sposobu przeprowadzenia badania i ewentualnych konsekwencji jego wyniku, jak również konsekwencji odmowy przez dziecko poddania się temu badaniu dla rozpatrzenia wniosku o azyl. Dyrektywa nie wymaga, aby dziecko zostało poinformowane o zdrowotnych konsekwencjach badania, wymaga natomiast uzyskania zgody dziecka i/lub jego przedstawiciela. Ponadto, zgodnie z dyrektywą, odrzucenie wniosku o udzielenie azylu nie może być oparte wyłącznie na odmowie poddania się badaniom lekarskim.

We wniosku o przekształcenie dyrektywy w sprawie procedur azylowych utrzymano zapis, że badania lekarskie mogą być przeprowadzane, jeżeli, po ogólnych oświadczeniach małoletniego lub innych właściwych dowodach, państwa członkowskie mają nadal wątpliwości co do wieku dziecka. Wniosek zawiera również zapis, że wszelkie badania lekarskie przeprowadzane są z pełnym poszanowaniem godności dziecka i z wykorzystaniem jak najmniej inwazyjnych metod. Wniosek przewiduje również przepis, że dzieci mają otrzymać odpowiednie informacje dotyczące badania lekarskiego w języku, który rozumieją (a nie „co do którego istnieją rozsądne przypuszczenia, że zostanie on przez nie zrozumiany”, jak brzmi zapis obecnej dyrektywy).

Wyniki badania¹¹

„[...] wszyscy myślą, że kłamiemy na temat naszego wieku”. (chłopiec, 17 lat, Hiszpania)

„Byłem zawiedziony procedurą szacowania wieku. [...] Badanie lekarskie nie było zbyt poważne, musiałem pokazać klatkę piersiową, zajrzeli mi do ust, wszystko trwało mniej niż trzy minuty [...] Nie mam żadnego dowodu, bo w moim kraju nie ma rządu. Skąd miałbym mieć jakiś dowód? Najgorsze jest to, że myślą, że kłamię”. (chłopiec, 17 lat, Węgry)

¹⁰ Komentarz Ogólny nr 6 (2005), „Traktowanie dzieci bez opieki poza państwem pochodzenia”, ust. 31.

¹¹ W tym kontekście zob. również raport FRA (2009) *Child Trafficking in the European Union: Challenges, Perspectives and Good Practices (Handel dziećmi w Unii Europejskiej. Wyzwania, perspektywy i dobre praktyki)*, s. 54-55, dostępny pod adresem: <http://fra.europa.eu>

Badanie wykazało, że w ramach procedur szacowania wieku stosowane są różnorodne metody, np. sprawdzanie dokumentów, wywiady lub badania lekarskie (takie jak tomografia rezonansu magnetycznego, ocena kości i zębów oraz badania radiologiczne). Badania te często stosowane są łącznie w celu oszacowania wieku dziecka. Z wywiadów wynika, że pomiędzy krajami UE, a nawet w ramach jednego kraju, nie ma ujednoczonego podejścia w tym zakresie. W jednym z państw członkowskich pojawiły się zarzuty, że odmowa poddania się badaniom w celu oszacowania wieku może przynieść taki skutek, że osoba ubiegająca się o azyl traktowana będzie jak dorosły.

Większość dzieci wyrażała się z obawą i krytycznie o procedurach szacowania wieku, a w niektórych krajach ich wiedza na ten temat była bardzo ograniczona. Z kolei w innych krajach dzieci uważały, że oszacowanie wieku jest niesprawiedliwe i większość z nich chciałaby, aby urzędnicy im po prostu uwierzyli. Niektóre dzieci wydawały się być zakłopotane i zdumione faktem, że ich oświadczenia dotyczące wieku były sprawdzane, poczuli się też dotknięte tym, że mogłyby zostać uznane za „kłamców”.

Dorośli respondenci zaznaczali, że badania związane z oszacowaniem wieku nie opierają się na wspólnych standardach i pomimo, że niektórzy uznali to podejście za właściwe, większość z nich mówiła o potrzebie ustanowienia podejścia standardowego, wspólnego i ogólnokrajowego. Dorośli respondenci często byli ogólnie niezadowoleni z bieżących procedur szacowania wieku i wyrazili wątpliwości dotyczące ich wiarygodności i obiektywności, niektórzy natomiast twierdzili, że zasoby dostępne na ten cel są ograniczone.

USTALENIA

Procedurę szacowania wieku należy stosować tylko wtedy, gdy istnieją uzasadnione poważne wątpliwości co do wieku danej osoby. Jeżeli badania lekarskie zostaną uznane za niezbędne, dziecko musi świadomie wyrazić zgodę na tę procedurę po wyjaśnieniu mu w zrozumiałym dla niego języku i w sposób prosty i dostosowany do jego możliwości wszelkich możliwych konsekwencji zdrowotnych i prawnych. Procedura oszacowania wieku powinna być przeprowadzona w sposób dostosowany do płci przez niezależnych ekspertów znających pochodzenie kulturowe dziecka i z pełnym poszanowaniem jego godności. Biorąc pod uwagę, że nie da się precyzyjnie oszacować wieku osoby, w przypadku wątpliwości władze powinny traktować taką osobę jak dziecko i przyznać jej prawo do odwołania się od decyzji będącej wynikiem oszacowania wieku.

2.3. Poszukiwanie członków rodzin i łączenie rodzin

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 10

1. [...] wnioski składane przez dziecko lub jego rodziców odnośnie wjazdu lub opuszczenia Państwa-Strony w celu łączenia rodziny będą rozpatrywane przez Państwa-Strony w sposób przychylny, humanitarny i w szybkim trybie. Ponadto Państwa-Strony zapewnią, aby złożenie takiego wniosku nie pociągało za sobą ujemnych skutków dla wnioskodawców oraz członków ich rodzin.

2. Dziecko, którego rodzice przebywają w różnych państwach, będzie miało prawo do utrzymywania regularnych, z wyjątkiem okoliczności nadzwyczajnych, osobistych stosunków i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców [...].

Artykuł 22

1. Państwa-Strony podejmą właściwe kroki dla zapewnienia, aby dziecko, które ubiega się o status uchodźcy, bądź jest uważane za uchodźcę w świetle odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego lub wewnętrznego stosowanego postępowania w przypadku, gdy występuje samo lub towarzyszą mu rodzice bądź inna osoba, otrzymało odpowiednią ochronę i pomoc humanitarną przy korzystaniu z odpowiednich praw zawartych w niniejszej Konwencji lub innych międzynarodowych aktach dotyczących praw człowieka oraz innych dokumentach w sprawach humanitarnych, których wspomniane Państwa są Stronami.

2. W tym celu Państwa-Strony zapewnią, w stopniu, jaki uznają za właściwy, współdziałanie w wysiłkach podejmowanych przez Narody Zjednoczone i inne kompetentne organizacje międzyrządowe oraz pozarządowe, współpracujące z Narodami Zjednoczonymi, dla udzielenia ochrony i pomocy takiemu dziecku oraz odnalezienia jego rodziców lub innych członków rodziny dziecka uchodźcy w celu uzyskania informacji niezbędnych do ponownego połączenia z rodziną. W przypadkach gdy nie można odnaleźć rodziców ani innych członków rodziny, dziecko zostanie otoczone taką samą opieką jak dziecko pozbawione stałe bądź czasowo swojego otoczenia rodzinnego z jakichkolwiek przyczyn, zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji.

Biorąc pod uwagę, jak ważna jest rodzina jako naturalne środowisko rozwoju i dobra dzieci, zasadnicze znaczenie ma poszukiwanie członków rodziny dziecka, ułatwianie utrzymywania regularnych

kontaktów oraz połączenie dziecka z rodziną, gdy leży to w najlepiej pojętym interesie dziecka. Przepisy Konwencji podkreślają znaczenie, jakie przypisuje się ułatwianiu utrzymywania regularnych stosunków osobistych i kontaktów między dzieckiem a rodzicami, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka.

Przepisy prawne UE regulują bardzo szczegółowo kwestie odszukania członków rodzin i łączenia rodzin, na przykład art. 19 dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania i art. 15 dyrektywy w sprawie tymczasowej ochrony. Artykuł 15 rozporządzenia Dublin II¹² stanowi, że „państwa członkowskie, w miarę możliwości, łączą nieletniego z krewnym lub krewnymi [...]”. Wniosek Komisji o przekształcenie¹³, zmieniający rozporządzenie Dublin II, jasno określa obowiązek państw członkowskich w tym zakresie, usunięto w nim bowiem sformułowanie „w miarę możliwości”. Wniosek wprowadza ponadto wobec państw członkowskich obowiązek odszukania członków rodziny małoletnich bez opieki, nadając mu takie samo brzmienie, jak we wniosku o przekształcenie zmieniającym dyrektywę w sprawie warunków przyjmowania. Przepis stanowiący, że w ustawodawstwach krajowych ustanowione muszą być odpowiednie procedury, wzmacnia obowiązek państw członkowskich dotyczący odszukania członków rodzin. Artykuł 12 rozporządzenia Komisji z 2003 r.¹⁴ (uzupełniającego rozporządzenie Rady Dublin II) wymaga, aby właściwe organy państw członkowskich, odpowiedzialne za ochronę małoletnich, współpracowały przy podejmowaniu decyzji, czy osoby dorosłe mogą przejąć małoletniego w taki sposób, który służy jego najlepszym interesom, a art. 5 dyrektywy w sprawie prawa do łączenia rodzin ustanawia pewne wspólne kryteria określenia istotnych warunków dla wykonania prawa do łączenia rodziny, również z należyтым uwzględnieniem najlepszego interesu dziecka.

Wyniki badania

*„Wiem o poszukiwaniach w Erytrei prowadzonych przez Czerwony Krzyż, wolę jednak myśleć, że moja rodzina jest gdzieś tam bezpieczna, niż dowiedzieć się, że już nie żyje”.
(dziewczynka, 17 lat, Austria)*

- 12 Rozporządzenie Rady (WE) nr 343/2003 z dnia 18 lutego 2003 r. ustanawiające kryteria i mechanizmy określania państwa członkowskiego właściwego dla rozpatrywania wniosku o azyl, wniesionego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego. Dz.U. L 50 z 25.02.2003, s. 1-10.
- 13 Zob. komunikat Komisji Europejskiej COM (2008) 820 wersja ostateczna, Bruksela, 3.12.2008.
- 14 Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1560/2003 szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 343/2003 ustanawiającego kryteria i mechanizmy określania Państwa Członkowskiego właściwego dla rozpatrywania wniosku o azyl, złożonego w jednym z Państw Członkowskich przez obywatela państwa trzeciego.

„Nie wiem, gdzie są, moi rodzice spali, rozproszyliśmy się, w moim kraju są problemy. Nie wiem nawet nic o moich braciach. Nie wiem, czy żyją, czy [...]” (dziewczynka, 16 lat, Cypr)

„Mamy numery telefonów, są w dokumentacji w wydziale opieki społecznej i innych miejscach tego rodzaju [...]. Uważam, że jest to raczej kwestia postawy, niż problem techniczny [...]. [Ludzie pytają] „po co mielibyśmy dzwonić?” zamiast „czemu nie zadzwonić?” (urzędnik, Szwecja)

Badanie wykazało, że większość dzieci chciałaby połączenia z rodziną, co jednak zdarza się rzadko, bo zgodnie z tym, co mówi większość dzieci i dorosłych respondentów, procedura jest długa i nadmiernie zbiurokratyzowana. Ogólnie rzecz biorąc, dzieci, które zwróciły się o poszukiwanie członków rodzin, nie były zadowolone z wyników. W większości przypadków rodziny nie zostały odnalezione.

Niewielka liczba dzieci stwierdziła, że nie chcą one odnowienia kontaktów z członkami rodziny, bo w przeszłości były przez nich źle traktowane lub zaniedbywane. Te wyniki sugerują, że łączenie rodzin nie powinno być automatycznie uznawane za działanie w najlepszym interesie dziecka.

Badanie wykazało również ogólny brak wiedzy, zarówno wśród dzieci jak i dorosłych, na temat możliwości odszukania członków rodzin i łączenia rodzin. Podczas gdy niektóre dzieci twierdziły, że nigdy nie słyszały o możliwości poszukiwania członków rodzin, inne mówiły, że wiedziały o tym, ale nie wiedziały gdzie i jak zwrócić się w tej kwestii. Reakcje dzieci, które wystąpiły z wnioskiem o odszukanie członków ich rodzin, były różne: niektóre były zadowolone z wyników i pomocy, jaką otrzymały, inne były zawiedzione. Dzieci, które miały doświadczenia z odszukiwaniem członków rodzin zaznaczyły, że doceniają pomoc Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (MKCK), narzekały jednak na długie okresy oczekiwania. W jednym z państw członkowskich jednak niektóre dzieci twierdziły, że nie ufają MKCK i nie chcą korzystać z usług tej organizacji. Dorosli respondenci zwracali uwagę na wsparcie w odszukiwaniu członków rodzin, jakie otrzymywali od MKCK i innych organizacji, takich jak Refugee Work, Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji oraz International Social Service. W jednym państwie członkowskim niektóre dzieci podkreślały pomoc w odszukiwaniu członków rodzin, jaką otrzymały od kuratorów, natomiast w innych krajach dzieci wspominały o tego rodzaju wsparciu ze strony przyjaciół i dalszych krewnych, a także innych osób, które darzyły zaufaniem.

Niektórzy dorośli respondenci uznawali odszukiwanie członków rodzin za konieczny warunek umożliwiający dzieciom zaplanowanie przyszłości, natomiast inni byli bardziej sceptycznie nastawieni do wyników tych działań, biorąc pod uwagę ewentualny negatywny wpływ odszukania członków rodzin na wniosek o azyl dziecka oraz potencjalnie poważne zagrożenie, jakie może być udziałem członków rodzin w wyniku poszukiwań. Również dzieci bały się, że odnalezienie członków ich rodzin może spowodować odrzucenie ich wniosku o azyl, a w konsekwencji powrót do kraju pochodzenia. Inne z kolei obawiały się negatywnych konsekwencji dla rodzin przebywających w kraju pochodzenia; martwiły się, że procedury odszukiwania członków rodzin mogą spowodować, że władze dowiedzą się o ich wniosku o azyl, co narazi ich rodziny na niebezpieczeństwo. Niektóre dzieci nie chciały podejmować próby odszukania członków rodzin w obawie przed złymi wiadomościami. Niektórzy dorośli zaznaczyli, że poszukiwanie członków rodzin może faktycznie spowodować traumatyczne przeżycia u dziecka, jeżeli na przykład dowie się ono o śmierci rodzica. Sugerowali zachowanie wzmożonej ostrożności i stosowne konsultacje przed rozpoczęciem poszukiwań członków rodzin, w ich trakcie i po ich zakończeniu.

Dla większości dzieci połączenie z rodziną w państwie członkowskim UE byłoby sytuacją idealną, jednak część dzieci i dorosłych wyrażało związane z tym obawy, zwłaszcza jeżeli nie byli oni zadowoleni z warunków życia dzieci w danym państwie członkowskim. W jednym z państw członkowskich objętych badaniem dzieci wyraziły chęć powrotu do domu, zaznaczając, że ubiegały się o pomoc w dobrowolnym powrocie.

Kilkoro dorosłych respondentów podkreśliło, jak ważne jest odpowiednie przygotowanie do połączenia rodziny, zaznaczając, że może to powodować silny stres u dziecka, zwłaszcza gdy członkowie rodziny przybywający do kraju przyjmującego oczekują wsparcia ze strony dziecka. Sprostanie temu obowiązkowi może okazać się bardzo trudne dla dziecka.

Kolejną sprawę związaną z łączeniem rodzin poruszyli niektórzy dorośli respondenci, biorący czynny udział w zwalczaniu handlu ludźmi¹⁵: twierdzili, że bardzo ważne jest, aby dokładnie sprawdzić, czy osoby podające się za rodziców nie są handlarzami. W jednym ze zgłoszonych przypadków, pomimo

¹⁵ Zob. również informacje dodatkowe na ten temat dostępne w raporcie FRA (2009) Child Trafficking in the European Union: Challenges, Perspective and Good Practices (Handel dziećmi w Unii Europejskiej: wyzwania, perspektywy i dobre praktyki), Luksemburg, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, dostępny pod adresem: <http://fra.europa.eu>.

iż policja podejrzewała, że dzieci są ofiarami handlu ludźmi, sąd przyznał opiekę nad nimi kobiecie podającej się za matkę jedynie w oparciu o dokumenty.

USTALENIA

Należy udzielić wsparcia ubiegającym się o azyl dzieciom odseparowanym od rodziców, które pragną utrzymywać osobiste relacje i bezpośrednie kontakty z rodzinami, o ile nie jest to sprzeczne z ich najlepszym interesem. Należy wdrożyć skuteczne mechanizmy odszukiwania członków rodzin i łączenia rodzin. Dzieci muszą być dobrze poinformowane o dostępnych możliwościach i wspomagane w uzyskaniu dostępu do tego rodzaju specjalistycznych usług. Należy również wprowadzić wystarczające gwarancje, że wniosek o odszukanie członków rodzin lub ich połączenie nie pociągnie za sobą negatywnych konsekwencji dla wnioskujących. Wszczęciu procesu odszukiwania członków rodzin przez dziecko powinno zawsze towarzyszyć odpowiednie doradztwo. Przed połączeniem rodziny dziecka należy udzielić wsparcia (w tym również psychologicznego), tak aby nie ucierpiało z powodu negatywnych konsekwencji.

Wyliminować należy wszystkie przeszkody biurokratyczne i finansowe utrudniające sprawne łączenie rodzin. Ważne jest ponadto, aby wzmocnić współpracę między właściwymi organami w państwach członkowskich. Współpraca taka powinna gwarantować, że organy lub sądy odpowiedzialne za ochronę dzieci będą decydować, mając pełną znajomość faktów, w sprawie gotowości i zdolności dorosłego lub dorosłych do zajęcia się dzieckiem w taki sposób, który służy jego najlepszym interesom. Przy podejmowaniu decyzji, w którym państwie członkowskim należy doprowadzić do połączenia rodziny, podstawowym kryterium powinien być najlepszy interes dziecka, który z kolei należy ocenić indywidualnie w każdym przypadku na podstawie wnikliwej, sprawnej analizy.

2.4. Procedura azylowa

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 22

1. Państwa-Strony podejmą właściwe kroki dla zapewnienia, aby dziecko, które ubiega się o status uchodźcy bądź jest uważane za uchodźcę w świetle odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego lub wewnętrznego stosowanego postępowania w przypadku, gdy występuje samo lub towarzyszą mu rodzice bądź inna osoba, otrzymało odpowiednią ochronę i pomoc humanitarną przy korzystaniu z odpowiednich praw zawartych w niniejszej Konwencji lub innych międzynarodowych aktach dotyczących praw człowieka oraz innych dokumentach w sprawach humanitarnych, których wspomniane Państwa są Stronami. [...]

Jasne wytyczne dotyczące interpretacji prawnej procedur azylowych zawarte są w dokumencie Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR), zatytułowanym „Guidelines on International Protection: Child Asylum Claims under Articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or under the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees” [Wytyczne dotyczące ochrony międzynarodowej: wnioski dzieci o azyl składane na podstawie art. 1A ust. 2 i 1F Konwencji z 1951 r. lub Protokołu dotyczącego statusu uchodźców z 1967 r.], opublikowanym w grudniu 2009 r.

Ochrona azylowa udzielana w kontekście UE uwzględnia niektóre potrzeby dzieci odseparowanych od rodziców. Szczególne znaczenie ma na przykład art. 9 ust. 2 lit. f dyrektywy w sprawie kwalifikowania, art. 6, 7, 10, 11, 12, 15, 17, 23 i 39 dyrektywy w sprawie procedur azylowych, art. 5 dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania, art. 6 i 15 rozporządzenia Rady Dublin II i art. 11 i 12 rozporządzenia Komisji Dublin II.

Wyniki badania

„To niesprawiedliwe, że trzeba tak długo czekać, żeby się dowiedzieć, czy można zostać czy nie. Nie należy dawać dzieciom bezpodstawnej nadziei”. (chłopiec, 16 lat)

„Pracownik socjalny wyjaśnił mi procedury, kiedy przyjechałem, ale ich nie rozumiałem. (chłopiec, 16 lat, Francja)

„Nawet jeśli nie zrobi się nic niewłaściwego, nie ma się pewności, czy otrzyma się zezwolenie na pobyt”. (chłopiec, 17 lat, Francja)

„Policjant powiedział do mnie: moje dziecko ma 15 lat i wszystko rozumie. Potem powiedział jeszcze: ty masz 15 i nic nie rozumiesz. Jak to możliwe?“. (dziewczynka, 15 lat, Austria)

„Chciałbym zapomnieć niektóre rzeczy z przeszłości, ale urzędnicy z biura azylowego pytali mnie po tysiąc razy o to samo, żeby sprawdzić, czy mówiłem prawdę, czy kłamałem“. (chłopiec, 16 lat, Francja)

„Nieodpowiednia komunikacja powoduje frustrację po obu stronach – zarówno u funkcjonariuszy policji, jak i u samych dzieci“. (przedstawiciel organizacji pozarządowej, Malta)

„Procedura jest bardzo zbiurokratyzowana, dziecko czuje się jak oskarżony na procesie“. (pracownik socjalny, Austria)

Dzieci chętnie uczestniczyły w dyskusji na temat procedur azylowych; w jej ramach zgłaszały większość swoich uwag. Dzieci mówiły, że konieczność oczekiwania na decyzję w sprawie ich statusu prawnego, a więc decydującą o ich losie, stanowi duże obciążenie psychiczne. Ogólnie rzecz biorąc uważały, że procedura azylowa jest zbyt długa, a w niektórych przypadkach zaznaczały, że wolałyby, aby zakończyła się szybciej, niezależnie od wyniku. Dzieci często zaznaczały, że okres oczekiwania, który może trwać miesiące czy wręcz lata, powoduje, że czują się znudzone, a nawet chore, zwłaszcza jeżeli nie uczestniczą w innych dziedzinach życia, takich jak edukacja i/lub praca. W niektórych krajach, w których przeprowadzono badanie, dzieci mówiły, że brak pewności podczas długiego okresu oczekiwania hamuje ich rozwój osobisty, ponieważ ogranicza możliwość skoncentrowania się na istotnych aspektach życia, takich jak uczęszczanie do szkoły. Dorośli również obszernie i dość krytycznie wypowiadali się na temat procedury azylowej stosowanej wobec dzieci odseparowanych od rodziców, odnosząc się zwłaszcza do czasu trwania i złożonego charakteru postępowania. W kilku krajach dorośli respondenci narzekali, że język stosowany w materiałach informacyjnych i przez urzędników jest dla dzieci zbyt skomplikowany. Jednakże w jednym z państw członkowskich dorośli respondenci uznali system postępowania azylowego za przyjazny dziecku, a w innym państwie chwalili praktykę przesłuchiwania dzieci odseparowanych od rodziców w specjalnie dostosowanym otoczeniu zapewnionym przez organizację pozarządową.

Wiele dzieci, z którymi przeprowadzono wywiady, było zirytowanych tym, że czas przeznaczony na omówienie ich spraw z doradcami prawnymi jest ograniczony. Wiele dzieci stwierdziło również, że brakuje im informacji na temat konkretnych

ról różnych osób zaangażowanych w procedurę azylową, np. osób przeprowadzających przesłuchanie, przedstawicieli prawnych i kuratorów.

Jak zauważył jeden z dorosłych respondentów, mimo że podjęto pewne działania, aby dzieci czuły się komfortowo, to czasami formalny charakter pomieszczenia przesłuchań bądź obecność nieznanymi osobom może je denerwować. Wiele dzieci chciałoby, aby w przesłuchaniach uczestniczyła osoba, do której mają zaufanie.

Mimo że, w razie potrzeby, w przesłuchaniach w ramach procedury azylowej z reguły biorą udział tłumacze, w niektórych krajach zarówno dzieci, jak i dorośli wspominali o przypadkach, w których jakość tłumaczenia nie była dobra, na przykład tłumacz posługiwał się dialektem innym, niż ten, w którym mówiło dziecko. W niektórych przypadkach dzieci wyraziły również wątpliwości co do bezstronności tłumaczy. W sześciu z dwunastu krajów, w których przeprowadzono badanie i w których dzieci uczestniczyły w przesłuchaniach, twierdziły, że usługi tłumaczeniowe były nieodpowiednie. W niektórych przypadkach, ze względu na małą liczbę dostępnych tłumaczy, ich rolę pełniły osoby nie będące profesjonalnymi tłumaczami. W jednym z krajów wielokrotnie mówiono o potrzebie zaangażowania „tłumaczy kultury” razem z „tłumaczami języka”. W innym państwie członkowskim dorośli proponowali założenie linii telefonicznej funkcjonującej 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu, obsługiwanej przez tłumaczy, mającej ułatwić porozumiewanie się z dziećmi.

Oprócz tego zarówno dzieci, jak i dorośli respondenci uważali, że niektóre pytania zadawane w trakcie przesłuchania nie miały związku ze sprawą. Przykładem może być uporczywe zadawanie dziecku z Afganistanu pytania o nazwę ulicy, przy której mieszkało w wiosce, gdzie ulice nie mają nazw. Inne pytania uznano za mało przyjazne w stosunku do dziecka, drażliwe pod względem kulturowym, lub niestosowne z uwagi na stan emocjonalny ubiegającego się o azyl dziecka odseparowanego od rodziców. Proszono na przykład, aby dzieci wielokrotnie powtarzały szczegóły swoich traumatycznych przeżyć. W niektórych krajach twierdzono, że podczas przesłuchań często nie uwzględnia się wrażliwości kulturowej dziecka. W tym kontekście dorośli respondenci podkreślali, że przesłuchania na potrzeby procedury azylowej powinny być przeprowadzane wyłącznie przez urzędników, którzy odbyli wymagane szkolenia specjalistyczne.

Wiele dzieci nie mogło zrozumieć, dlaczego jedna osoba ubiegająca się o azyl otrzymuje go, a inna nie. Wiele z nich uważało również, że podejmowane decyzje są subiektywne. Zarówno dzieci jak i dorośli zaznaczyli też, że decyzja negatywna, którą można

odebrać jako „osobistą porażkę”, może mieć bardzo negatywny wpływ na dziecko, zwłaszcza, jeżeli rodzina w kraju pochodzenia oczekuje od niego wsparcia finansowego i/lub jest bardzo zadłużona, ponieważ zapłaciła za przemycenie dziecka do UE.

USTALENIA

Wszelkie procedury prawne, w tym również przesłuchania, które dotyczą ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców, powinny być prowadzone przez urzędników dysponujących niezbędną wiedzą fachową w zakresie szczególnych potrzeb dzieci. Przedstawiciele prawni i urzędnicy powinni mieć dogłębną znajomość przepisów prawa regulujących kwestie migracji, azylu i przeciwdziałania handlowi ludźmi oraz powinni dobrze rozumieć mechanizmy prześladowania i wykorzystywania stosowane wobec dzieci. Powinni być dobrze zorientowani w kwestii instrumentów ochrony i wsparcia ofiar, a w szczególności powinni być specjalnie przeszkoleni pod względem traktowania dzieci odseparowanych od rodziców w sposób uwzględniający delikatne sprawy ich płci i pochodzenia kulturowego.

O procedurach prawnych i ich ewentualnych konsekwencjach dzieci powinny być odpowiednio informowane w języku, który rozumieją i w sposób dla nich przyjazny. Tak szybko, jak to możliwe, należy przyznać im bezpłatną pomoc prawną.

Przesłuchania w ramach procedury azylowej należy prowadzić, uwzględniając przede wszystkim najlepszy interes dziecka, w sposób przyjazny dla dziecka i w otoczeniu, które nie działa onieśmielająco na dziecko. Należy pozwolić dzieciom, aby towarzyszyły im osoby, do których mają zaufanie. Przy zadawaniu pytań należy zachować szczególną ostrożność, dokładając wszelkich starań, nie narażać dziecka ponownie na uraz psychiczny, a także dostosowując pytania do sytuacji dziecka i uwzględniając jego pochodzenie kulturowe oraz religię.

Należy też dołożyć wszelkich starań, aby wnioski o azyl składane przez dzieci odseparowane od rodziców bądź inne procedury, zwłaszcza związane z określeniem ich statusu prawnego, traktowane były w sposób priorytetowy, a dotyczące ich postępowanie trwało krótko. Dzieci powinny uzyskać odpowiednie, jasne wyjaśnienia na temat dotyczących ich decyzji, w tym również na temat przyczyn ich podjęcia.

2.5. Zatrzymanie

Konwencja ONZ o prawach dziecka

Artykuł 37

Państwa-Strony zapewnią, aby:

- a) żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, nieludzkiemu czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu [...];
- b) Aresztowanie, zatrzymanie lub uwięzienie dziecka powinno być zgodne z prawem i może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na właściwy, możliwie najkrótszy czas [...].

Komitet Praw dziecka, odnosząc się do art. 37 Konwencji, stwierdza w Komentarzu ogólnym nr 6: „Zatrzymanie nie może uzasadniać jedynie fakt, że dziecko jest bez opieki lub jest odseparowane od rodziców, ani jego status migracyjny bądź pobytowy czy jego brak”¹⁶. Komitet domaga się również, aby dołożono wszelkich starań, obejmujących również przyspieszenie odpowiednich procesów, aby umożliwić natychmiastowe zwolnienie dzieci odseparowanych od rodziców, które zostały zatrzymane, a następnie umieszczenie ich w innych, odpowiednich miejscach zakwaterowania.

Wśród przepisów prawnych UE szczególne znaczenie mają tu art. 18 dyrektywy w sprawie procedur azylowych i art. 17 dyrektywy w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich. Należy zaznaczyć, że zarówno przekształcona wersja dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania, jak i przekształcona wersja rozporządzenia Rady Dublin II przewiduje zakaz zatrzymania dzieci bez opieki (teksty obu tych dokumentów zawierają konkretny przepis, zgodnie z którym „wobec małoletnich nie można nigdy stosować tego środka”).

Wyniki badania¹⁷

*„Siedzieliśmy, kiedy weszła policja [...] serce prawie mi stanęło. Kiedy dowiedzieli się, że jestem Afgańczykiem, pozwolili mi usiąść i rozluźnić się. Zachowywali się uprzejmie”.
(chłopiec, 16 lat)*

¹⁶ Komentarz ogólny nr 6 (2005), „Traktowanie dzieci bez opieki poza państwem pochodzenia”, ust. 61.

¹⁷ Zob. również raport FRA (2009) *Child Trafficking in the European Union: Challenges, Perspective and Good Practices (Handel dziećmi w Unii Europejskiej: wyzwania, perspektywy i dobre praktyki)*, Luksemburg, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, s. 92-95.

„Ośrodek nie jest dobrą rzeczą, je się i śpi jak zwierzę, jest pełno krzyków, kłótni przy jedzeniu i awantur przy grze w piłkę”. (chłopiec, 16 lat)

„Jak wiadomo, z zasady sprzeciwiamy się zatrzymaniu małoletnich i szczególnie niepokoi nas fakt, że wszyscy ubiegający się o azyl, niezależnie od ich sytuacji osobistej, zatrzymywani są w ośrodkach detencyjnych; osoby wymagające szczególnego traktowania nie powinny być w pierwszej kolejności umieszczane w tego typu ośrodkach, bez względu na czas trwania postępowania”. (urzędnik)

Podczas badania przeprowadzono wywiady z kilkorgiem dzieci przebywających w ośrodkach detencyjnych. Inne dzieci mówiły o wcześniejszych doświadczeniach związanych z zatrzymaniem. Dzieciom trudno było rozróżnić różne formy zatrzymania czy też zrozumieć, dlaczego zostały „zamknięte”, skoro nie popełniły żadnego przestępstwa. Niektóre mówiły o swoim pobycie w zamkniętych miejscach zakwaterowania jak o „zatrzymaniu”, mimo, że nie zostały zatrzymane na mocy prawa. Dzieci często miały problem z odpowiedzią na pytanie, czy kiedykolwiek zostały zatrzymane, większość zaprzeczyła, podkreślając jednocześnie swoje dobre zachowanie. Jedno z dzieci, usłyszawszy pytanie dotyczące zatrzymania, krzyknęło: „Nie! Nie jestem przestępcą!”.

Powody zatrzymania dzieci były różne. Niektóre były systematycznie zatrzymywane po przyjeździe do przyjmującego państwa członkowskiego do momentu ustalenia ich wieku. Inne powiedziały, że zostały zatrzymane za kradzież w sklepie po przyjeździe. Inne dzieci, które popełniły wykroczenia, w jednym z państw członkowskich umieszczane były w specjalnych ośrodkach zgodnie z prawodawstwem krajowym. W innym państwie członkowskim zgłaszano przypadki zatrzymania w związku z kontrolą tożsamości, kiedy dziecko wyglądało na starsze i nie miało ze sobą zezwolenia na pobyt. W jeszcze innych krajach dzieci obawiały się, że może je również to spotkać, jeżeli policja zatrzyma je bez dokumentów. W kilku krajach dzieci zgłaszały, że znają inne dzieci, które zostały zatrzymane w związku z oczekiwaniem na deportację.

W szeregu krajów dorośli i dzieci, które miały doświadczenia z zatrzymaniem, twierdziły, że w jego trakcie nie miały dostępu do żadnej formy doradztwa ani porad prawnych. W dwu z krajów objętych badaniem niektóre dzieci utrzymywały, że podczas zatrzymania doświadczyły nadużyć słownych i fizycznych (takich jak krzyki, poniżanie, a nawet

bicie). Dorośli respondenci z tych krajów na ogół nie potwierdzali jednak tych oświadczeń. W jednym z państw członkowskich dzieci utrzymywały, że formą nadużycia jest to, że mieszkają w zamkniętym miejscu zakwaterowania. W innym państwie członkowskim dzieci zaznaczyły, że podczas zatrzymania miały możliwość uczęszczania do szkoły. Podchodziły do tego bardzo pozytywnie.

Żadnemu z zatrzymanych dzieci, z którymi przeprowadzono wywiad, ta sytuacja się nie podobała. Dzieci wyrażały się w następujący sposób:

„Czuję się tu jak przestępca”; „Czuję się zamknięty”; „Nie czuję się dobrze, od trzech miesięcy nie widziałem się ze swoją dziewczyną, a ona nie wie, gdzie jestem”; „Opiekunowie zajmują się nami. Niektórzy to robią, inni nie”; oraz „Niektórzy opiekunowie odnoszą się do nas z szacunkiem. Ale niektórzy są naprawdę okropni. Szczególnie jedna pani. Może nas nienawidzi, albo w ogóle nienawidzi nielegalnych cudzoziemców”.

USTALENIA

Ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców nie wolno umieszczać w ośrodkach detencyjnych z powodów związanych z ich statusem pobytowym bądź jego brakiem ani też w związku z warunkami ich wjazdu do państw członkowskich UE. Zatrzymanie powinno mieć zastosowanie tylko wówczas, gdy jest to zgodne z najlepszym interesem dziecka, oraz z uwzględnieniem warunków i środków ochronnych podobnych do stosowanych wobec dzieci posiadających obywatelstwo danego kraju.

W państwach członkowskich, w których zatrzymanie stosuje się w celu wydalenia dziecka z kraju, konieczne jest dokładne przestrzeganie wszystkich środków ochronnych przewidzianych w art. 17 dyrektywy w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich, co oznacza, że: środek detencyjny może być stosowany jedynie w ostateczności i na możliwie najkrótszy odpowiedni czas; małoletnim zapewnia się zakwaterowanie w placówkach dysponujących personelem i wyposażeniem przystosowanym do potrzeb dzieci; małoletni mają możliwość uczestniczenia w wolnym czasie w zajęciach, w tym w grach, zabawach i zajęciach rekreacyjnych; mają też dostęp do edukacji.

Uwagi końcowe

Doświadczenia, opinie i spostrzeżenia ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców, z którymi przeprowadzono wywiady w 12 państwach członkowskich, pod wieloma względami różnią się w poszczególnych państwach członkowskich, a także w granicach pojedynczych krajów. Zróżnicowane wnioski odzwierciedlają różne rodzaje otoczenia i środowiska, w których żyją dzieci, lecz także ich własną interpretację sytuacji, na którą wpływają wcześniejsze doświadczenia.

Niemniej jednak wywiady te są bardzo cenne, bo umożliwiają przyjrzenie się faktycznej sytuacji i dostarczają odpowiedzi na pytanie, jak można zaspokoić potrzeby tych dzieci. Z wywiadów wynika także, że prawa dzieci nie zawsze są szanowane. Pomimo że są objęte opieką państwa, dzieci te często mieszkają w miejscach zakwaterowania dla nich nieodpowiednich, w tym również w ośrodkach detencyjnych, nawet wówczas, gdy nie popełniły przestępstwa, lub w miejscach, w których obowiązują surowe reguły dotyczące godzin powrotu; często nie zapewnia się im dobrej opieki medycznej i równości w dostępie do odpowiedniej edukacji i szkoleń; nie zawsze szanuje się i zaspokaja ich potrzeby religijne; dzieci mogą być ofiarami dyskryminacji lub nawet złego traktowania, mając niewielkie możliwości dochodzenia swoich praw. Często są one w niewystarczającym stopniu poinformowane o procedurach prawnych i możliwości, z jakich mogą skorzystać, co ma decydujące znaczenie dla ich przyszłości. Często nie bierze się pod uwagę ich opinii, a ich życie zależy od decyzji, których podjęcie zajmuje organom dużo czasu. Podstawą dla takich decyzji są często procesy, które mogą powodować u dzieci poczucie braku bezpieczeństwa, często też braku ochrony lub niedoinformowania.

Obecnie w UE nie ma żadnego szeroko zakrojonego, klarownego systemu ochrony ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców. Zastosowanie odpowiednich przepisów Konwencji o prawach dziecka, mających dla tych dzieci znaczenie zasadnicze, często nie przynosi efektów. Jak jednak zaznaczono w programie sztokholmskim, „prawa dziecka [...] muszą być systematycznie i strategicznie uwzględniane z myślą o zapewnieniu zintegrowanego podejścia”.

W programie sztokholmskim podkreślono dalej, że sytuacja dzieci bez opieki, przybywających do państw członkowskich z krajów trzecich, wymaga szczególnej uwagi i specjalnie dostosowanych reakcji. Dlatego też należy jak najszybciej przyjąć plan działania proponowany przez Radę Europejską, zakładający skuteczną ochronę dzieci odseparowanych od rodziców, ubiegających się o azyl.

Liczba ubiegających się o azyl dzieci odseparowanych od rodziców najprawdopodobniej będzie rosła w związku z konfliktami trwającymi w różnych częściach świata oraz nierównościami gospodarczymi. Unia Europejska i jej państwa członkowskie muszą znaleźć odpowiedź na pytanie, w jaki sposób ten problem rozwiązać przy pełnym poszanowaniu praw podstawowych i w najlepiej pojętym interesie dziecka, stawiając czoła wyzwaniu, jakim jest przestrzeganie praw człowieka.

Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej

Odseparowanie od rodziców dzieci ubiegające się o azyl w państwach członkowskich Unii Europejskiej
Sprawozdanie podsumowujące

2011 – 35 S. – 21 × 29,7 cm

ISBN 978-92-9192-763-0

doi:10.2811/55926

Wiele innych informacji na temat Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej jest dostępnych w Internecie. Można do nich dotrzeć poprzez stronę internetową FRA fra.europa.eu.

JAK OTRZYMAĆ PUBLIKACJE UE

Publikacje bezpłatne:

- w księgarni UE (<http://bookshop.europa.eu>)
- w przedstawicielstwach i delegaturach Unii Europejskiej (ich dane kontaktowe można uzyskać pod adresem <http://ec.europa.eu> lub wysyłając faks pod numer +352 2929-42758).

Odpłatne publikacje:

- w księgarni UE (<http://bookshop.europa.eu>).

Płatne subskrypcje (np. coroczna seria Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, zbiory orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej):

- u dystrybutorów Urzędu Publikacji Unii Europejskiej (http://publications.europa.eu/others/agents/index_en.htm).

HELPING TO MAKE FUNDAMENTAL RIGHTS A REALITY FOR EVERYONE IN THE EUROPEAN UNION

Przybywanie do Unii Europejskiej tysięcy oddzielonych od rodziców dzieci stanowi poważne wyzwanie dla instytucji unijnych oraz państw członkowskich UE, które na mocy Karty praw podstawowych Unii Europejskiej i Konwencji ONZ o prawach dziecka są zobowiązane do zapewniania dzieciom opieki i ochrony. W niniejszym sprawozdaniu podkreślono najważniejsze ustalenia wynikające z badań FRA nad oddzielonymi od rodziców, ubiegającymi się o przyznanie azylu dziećmi w państwach członkowskich UE. W sprawozdaniu przeanalizowano doświadczenia i poglądy 336 oddzielonych od rodziców, ubiegających się o przyznanie azylu dzieci i 302 dorosłych odpowiedzialnych za opiekę nad nimi w 12 państwach członkowskich UE; przyjrano się też ich warunkom życia oraz zagadnieniom prawnym i proceduralnym ich dotyczącym. Różne ustalenia dotyczą różnych okoliczności życia dzieci i tym samym zaspokajają potrzebę uwzględnienia poglądów i doświadczeń dzieci w pracach wspomagających – pod względem informacyjnym – opracowywanie działań politycznych. Dla UE i państw członkowskich wyzwanie stanowi radzenie sobie z tym problemem w skuteczny sposób przy jednoczesnym poszanowaniu praw podstawowych i działaniu w najlepszym interesie każdego dziecka.

FRA – AGENCJA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 1040 Wiedeń – Austria
Tel: +43 (1) 580 30 - 0 – Fax: +43 (1) 580 30 - 699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
twitter.com/EURightsAgency

ISBN 978-92-9192-763-0

9 789291 927630